

Streektuinen in Twenterand

Groep 7, B2D

2012

Van Hall Larenstein
Larensteinselaan 1, Velp
juni 2012

Dit document is een gebiedsanalyse en aanbeveling voor de
Visie voor het Landelijk Gebied Twenterand.

Streektuinen in Twenterand

Opdrachtgever: Gemeente Twenterand

Sonja van Heek, Projectleider/beleidsmedewerker

0546-840516

s.vanheek@twenterand.nl

Opdrachtnemers: Groep 7, Klas B2D, van Hall Larenstein, Velp

Peter Bongen

Jody Millenaar

Sandra Olschinski

06-27830743

06-29737075

06-11355812

peter.bongen@wur.nl

jody.millenaar@wur.nl

sandra.olschinski@wur.nl

Begeleider: Van Hall Larenstein, Velp

Gunter Schwandt

06-12793654

gunter.schwandt@wur.nl

Gebiedscoördinator: Pratensis i.o.v. gemeente Twenterand

Gerko Hopster, Projectleider

06-42406666

gerko.hopster@pratensis.nl

Kennisnetwerk: De Groene Kennispoort Twente

Dagmar Essing, Kenniswerkplaats manager

06-48952722

d.essing@groenekennispoort.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting

1.	Inleiding	8
2.	Verandering	9
3.	Bouwsteen voor het buitengebied	11
4.	Analyse	13
4.1	SWOT-analyse	13
4.2	Actoren-analyse	16
4.1.1	Raakvlakken	17
4.3	Zoekgebied	18
5.	Vormen van Streektuinen	19
5.1	Streekproducten	19
5.1.1	Omschrijving	19
5.1.2	Randvoorwaarden	19
5.1.3	Mogelijkheden	20
5.1.4	SWOT	22
5.1.5	Conclusie	24
5.1.6	Praktijkvoorbeelden	24
5.2	CSA (Community Supported Agriculture)	25
5.2.1	Omschrijving	25
5.2.2	Randvoorwaarden	25
5.2.3	Draagvlak	26
5.2.4	SWOT	27
5.2.5	Conclusie	28
5.2.6	Praktijkvoorbeelden	28

5.3	Multifunctionele Streektuin.....	29
5.3.1	Omschrijving.....	29
5.3.2	Randvoorwaarden	30
5.3.3	Mogelijkheden.....	30
5.3.4	SWOT	31
5.3.5	Conclusie.....	31
5.3.6	Praktijkvoorbeelden	32
6.	Enquête	33
7.	Conclusie en aanbevelingen.....	34
Bijlage I	Verslag “Dag van de Stadslandbouw”.....	35
Bijlage II	Volledige SWOT-analyse Etin.....	39
Bijlage III	Volledige PESTOC-analyse	42
Bijlage IV	Verslag bedrijfsbezoek Greftenhoeve	43
Bijlage V	Enquêteformulier	45
Bijlage VI	Flyer Netwerkbijeenkomst	48
Bijlage VII	Zoekgebiedenkaart.....	49
	Geraadpleegde bronnen	50

Samenvatting

Dit rapport geeft een antwoord op de verwachte veranderingen die zich zullen voordoen in het landelijk gebied van de gemeente Twenterand. Voor de toekomst voorziet de gemeente grote veranderingen zoals een afname van het aantal agrarische bedrijven en de gevolgen van demografische ontwikkelingen. De gemeente staat voor de opgave om ook voor de lange termijn te streven naar een leefbaar en mooi platteland. Naar aanleiding hiervan heeft de gemeente in het programma Ruimte en Economie de volgende hoofddoelen opgesteld:

“Een sociaal en economisch sterker landelijk gebied en duurzaamheid met betrekking tot natuur, landschap en energie.”

Op een informatie bijeenkomst waarin de opdrachtomschrijving nader werd toegelicht, werd onze aandacht getrokken door de presentatie van gebiedscoördinator Gerko Hopster (Pratensis). Hieruit kwam naar voren dat naar verwachting in 2025 nog maar 10% van de boerenerven een agrarische bedrijvigheid zal voeren. De andere 90%, de zogenoemde VAB's (vrijgekomen agrarische bedrijven) zal op andere wijze worden ingevuld.

Bouwsteen voor het buitengebied

Hierna hebben wij ons laten inspireren door een bezoek aan het nationale congres “Dag van de Stadslandbouw”. Vanuit de Nederlandse steden ontstaat een steeds groter wordende vraag naar betrokkenheid bij de landbouw. Stadslandbouw is een trend aan het worden en wint momenteel steeds meer interesse door haar vele positieve invloeden op de sociale cohesie maar ook als stimulans voor de lokale economie. De keuze is gevallen op het onderzoeken van mogelijkheden hoe dit concept in te passen in het buitengebied. Mogelijk kunnen bepaalde vormen van stadlandbouw oplossingen of bouwstenen bieden voor de toekomst. Dit concept is vertaald naar de innovatieve term: “Streektuinen.”

STADSLANDBOUW: Initiatieven voor voedselproductie in de stad en de stadsrandzone.

STREEKTUINEN: Alternatieven voor landbouw in combinatie met sociale aspecten in het buitengebied en kernranden.

Hieruit voortvloeiend is de volgende hoofdvraag tot stand gekomen:

“Biedt Stadslandbouw/ Streektuinen kansen ten aanzien van de leegloop en Vrijkomende Agrarische Bedrijven in de Gemeente Twenterand?”

Het onderzoek begon met een oriënterende literatuur en internetstudie. Een SWOT-analyse uit de Sociaal Economische Visie Twenterand gaf duidelijk weer waar kansen, mogelijkheden, bedreigingen en zwakten liggen. Uit de actorenanalyse is een lijst gerold met bedrijven, stichtingen en andere actoren die een relevantie hebben met het thema Streektuinen. Met een aantal van deze actoren zijn gesprekken gevoerd om de behoeften te peilen.

Gebaseerd op dit vooronderzoek zijn er drie vormen van Streektuinen geselecteerd welke goed toepasbaar kunnen zijn in Twenterand. Bij de eerste vorm “Streekproducten” richt men zich op de stimulans van de verkoop van deze producten en op de samenwerking tussen producenten hiervan. Hierdoor ontstaat een grotere afzet waardoor er naast het bestaande segment, nog meer mogelijkheden ontstaan voor de exploitatie van streekproducten. Het is een stimulans voor voornamelijk de streekeconomie met grotere kansen voor de werkgelegenheid.

De “multifunctionele Streektuin” combineert sociale aspecten met kleinschalige landbouw. Deze combinatie maakt het mogelijk om zorg, educatie, dagbesteding en bijvoorbeeld sociale werkvoorziening op één of meerdere erven samen te brengen. De boer/ondernemer verhuurt, verpacht of verkoopt grond en/of gebouwen aan de instanties waarmee een samenwerking wordt aangegaan.

Een CSA (letterlijk vertaald: Gemeenschappelijk Gedragen Boerenbedrijf) is een samenwerkingsverband tussen een boerenbedrijf en een (meewerkende) consumentenkring, die de kosten van de groentetuin deelt. Er wordt daarbij gestreefd naar een eerlijke arbeidsbeloning voor de boer, waardoor deze meer financiële zekerheid heeft.

Conclusie

Alle drie de voorgestelde vormen dragen volgens de SWOT (Etin, 2010) bij aan een leefbaarder buitengebied in de Gemeente Twenterand. Ten aanzien van de leegloop en VAB's in het buitengebied bieden Streektuinen mogelijkheden voor de gebruikers van het buitengebied maar ook de kernen.

De sociale betrokkenheid vanuit de burger naar het platteland en vice versa wordt versterkt door samenwerking in voedselvoorziening, zorg, educatie en ondernemerschap. Dit resulteert in plezieriger wonen en werken op het platteland, op zeer korte termijn maar ook in de toekomst.

De randvoorwaarden waaraan Streektuinen moeten voldoen blijken zeer divers te zijn. Ondernemersplannen moeten concreet inzicht geven waar het mogelijk is om bepaalde vormen van Streektuinen in te richten. Eén voorwaarde blijkt onvoorwaardelijk: Streektuinen moeten zich regionaal richten. De gemeente Twenterand heeft momenteel in veel gevallen een te klein draagvlak. Schaalvergroting door samenwerking met buurgemeenten en regio Twente vergroot het succes.

VAB's zijn de mogelijkheid om Streektuinen te exploiteren. Met kleine aanpassingen en goed ondernemerschap is het mogelijk om de functie ‘intensief landbouwbedrijf’ om te vormen naar kleinschalige landbouw in combinatie met sociale aspecten.

Hoe verder?

De gemeente moet het voortouw nemen in het stimuleren van ondernemers, instanties, verenigingen en individuen. Zij zijn dan weer degenen die plannen moeten ontwikkelen en uitvoeren.

Organiseer een netwerkbijeenkomst!!!

Bijvoorbeeld via het jaarlijkse evenement de “Week van het Platteland” welke de gemeente Twenterand al ondersteunt. Investeer in goede marketing en breng hiermee geïnteresseerden bij elkaar. Organiseer inspirerende presentaties van enthousiaste en reeds succesvolle initiatieven. Met behulp van een enquête wordt het draagvlak onder de geïnteresseerde bezoekers gepeild. Persoonlijke gegevens die worden verzameld in combinatie met een positief ingevulde vragenlijst zijn de aanknopingspunten voor een vervolgtraject.

Stimuleer initiatieven door een actieve opstelling en gebruik onafhankelijke bureaus om ondernemers te helpen bij het ontwikkelen en uitvoeren van hun plannen. Laat als gemeente zien dat je voorstander bent van nieuw ondernemerschap, zowel regionaal als binnen de gemeente. Voer een lobby buiten de eigen gemeente. Zoek buurgemeenten, regio en provincie op en stimuleer het opzetten van netwerken.

Met de opvolging van deze adviezen is de gemeente Twenterand in staat om samen met haar boeren, burgers en buitenlui het buitengebied nieuw leven in te blazen:

Een sociaal en economisch sterker landelijk gebied!

1. Inleiding

Dit rapport bevat een interessante oplossing voor een deel van de problematiek in de gemeente Twenterand. Zowel in het buitengebied als in combinatie met de kernen. Binnen de gemeente maar ook regionaal.

In het kader van het project LOPD van de deeltijdopleiding HBO Bos- en natuurbeheer heeft de gemeente Twenterand een opdracht uitgeschreven. Deze opdracht is de aanleiding geweest om te onderzoeken hoe Twenterand het buitengebied aantrekkelijk en economisch vitaal kan houden en om een innovatieve invulling te geven gericht op toekomstige ontwikkelingen.

Voor Twenterand is het belangrijk in kaart te brengen wat de wensen zijn vanuit de samenleving. Er is onvoldoende bekend wat de burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties en belangengroepen willen.

De inspiratie voor 'Streektuinen in Twenterand' vond plaats na een bezoek aan de 'Dag van de Stadslandbouw'. Hierna is uit literatuurstudie gebleken dat Stadslandbouw inhoudelijk een bijdrage kan leveren aan alle vier de componenten van duurzame gebiedsontwikkeling. (bron: A. De Munnick, Stadslandbouw en duurzame gebiedsontwikkeling) De onderzoeksgroep is vervolgens in een startnotitie de volgende onderzoeksmethode overeengekomen met de gemeente Twenterand.

Gezien de beperkte tijd bleek het onmogelijk om een volledig onderzoek naar de wensen betreft de wensen vanuit de samenleving uit te voeren. Wel wordt een advies gegeven hoe Twenterand deze vraag zelf kan beantwoorden ten aanzien van de probleemstelling. Welke probleemstelling het betreft leest u in hoofdstuk 2.

Na de mondelinge toelichting van Twenterand op haar problemen heeft de onderzoeksgroep in hoofdstuk 3 de opdracht nader gespecificeerd en hierbij een onderzoeksvraag en deelvragen opgesteld. Vervolgens is aan de hand van een bestaande SWOT- analyse gekeken welke voor- en nadelen er kleven aan Streektuinen in Twenterand. Daarnaast is onderzoek gedaan naar de actoren welke een belangrijke rol kunnen spelen bij de invulling van Streektuinen in Twenterand. Beide analyses vindt u in het vierde hoofdstuk. Naar aanleiding van interviews met actoren en de SWOT zijn er drie, meest kansrijke vormen van Streektuinen verder onderzocht. Een beschrijving van deze vormen leest u in hoofdstuk 5.

In de conclusie en aanbeveling staan de adviezen van deze onderzoeksgroep naar de gemeente Twenterand. Wellicht een verrassend resultaat: **"Streektuinen in Twenterand?"**

2. Verandering

Het buitengebied van Twenterand gaat veranderen. De gemeente Twenterand heeft naast haar vier hoofdkernen een omvangrijk buitengebied waar een aanzienlijk deel van haar bevolking woont en werkt. Vooral de landbouw heeft een grote invloed op de inrichting van het buitengebied gehad. Voor de toekomst voorziet de gemeente grote veranderingen zoals een afname van het aantal agrarische bedrijven en de gevolgen van demografische ontwikkelingen. Naar verwachting zal in 2025 nog maar 10% van de boerenerven een agrarische bedrijvigheid voeren. De andere 90%, de zogenoemde VAB's zal op andere wijze worden ingevuld. Uit cijfers blijkt dat het aantal landbouwbedrijven in de Gemeente Twenterand tussen 1999 en 2008 al met 19% is afgenomen. (bron: presentatie Gerko Hopster, Pratensis)

De gemeente wil onderzoeken hoe zij het beste op deze veranderingen kan inspelen om te voorkomen dat het buitengebied 'leegloopt'. Een heldere visie en bruikbare informatie hiervoor ontbreken momenteel. Via de studenten van 'Van Hall Larenstein' wil de gemeente de benodigde informatie vergaren en zo de wensen van de samenleving in kaart brengen. Aan de hand hiervan zal in een nog op te stellen "Visie voor het landelijk gebied (2025)", worden aangegeven waar er wijzigingen in het Bestemmingsplan buitengebied worden doorgevoerd.

De huidige gestelde doelen van de gemeente uit het programma Ruimte en Economie omvatten:

"Een sociaal en economisch sterker landelijk gebied en duurzaamheid met betrekking tot natuur, landschap en energie."

Deze zijn voornamelijk tot stand gekomen vanuit een ambtelijke context. Er is onvoldoende bekend wat de burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en belangengroepen willen. Hieruit voortvloeiend heeft de gemeente de volgende opdracht omschreven:

"Inventariseer kwalitatieve en kwantitatieve gegevens voor een op te stellen Visie voor het Landelijk Gebied Twenterand. Analyseer deze gegevens op een zodanige manier dat ze bruikbaar zijn voor de op te stellen visie. Werk thematisch en geef voor je thema een eerste set aan conclusies en aanbevelingen richting Visie voor het Landelijk Gebied."

Tijdens de startbijeenkomst heeft de gemeente aangegeven aandacht te hebben voor de Vrijkomende Agrarische Bedrijven (VAB) en de leegloop van de gemeente door migrerende jongeren. Twee duidelijke waarneembare trends waarop geanticipeerd diende te worden.

Naar aanleiding van de input van de gemeente is in eerste instantie de volgende centrale vraag opgesteld:

"Welke alternatieven kunnen in samenwerking met (of vanuit de wensen van) de samenleving worden ontwikkeld om in te spelen op de veranderingen in het Landelijke Gebied, zodat het platteland niet 'leegloopt'?"

Ten tweede is er aandacht voor de landbouwtrends. De productie van landbouwproducten (bulk) zal binnen de gemeente gelijk blijven. Hieruit ontstond de tweede vraag:

“Ontstaat er ruimte voor nevenactiviteiten, welke een grotere betrokkenheid vanuit de (toekomstige) samenleving met het platteland kunnen vervullen?”

In het volgende hoofdstuk wordt nader beschreven met welke innovatieve invulling de problematiek bestreden kan worden.

Figuur 1: Functieverandering bij de Johanneshoeve, van landbouw naar recreatie

3. Bouwsteen voor het buitengebied

Groep 7 heeft zich laten inspireren door de trend: Stadslandbouw. Vanuit de Nederlandse steden ontstaat een steeds groter wordende vraag naar betrokkenheid bij de landbouw. Een bezoek aan de “Dag van de Stadslandbouw”, gaf inspiratie voor de problematiek in Twenterand (voor een impressie, zie Bijlage I Verslag “Dag van de Stadslandbouw”). Mogelijk kunnen bepaalde vormen van Stadslandbouw oplossingen bieden voor de toekomst.

Stadslandbouw wint momenteel steeds meer interesse door haar vele positieve invloeden op de sociale cohesie maar ook als stimulans voor de lokale economie. De keuze is gevallen op het onderzoeken van mogelijkheden hoe dit concept in te passen in het buitengebied.

Dit concept is vertaald naar de innovatieve term: “Streektuinen”.

STADSLANDBOUW: Initiatieven voor voedselproductie in de stad en de stadsrandzone.

STREEKTUINEN: Alternatieven voor landbouw in combinatie met sociale aspecten in het buitengebied en kernranden.

Streektuinen kunnen een bijdrage leveren aan de invulling van het vernieuwde buitengebied. Hierbij kunnen onderbelichte actoren, zoals jongeren en bedrijfsleven betrokken worden. Ook wordt het knelpunt betreft de groei van het aantal VAB's meegenomen in de opties. Streektuinen hebben de mogelijkheid om knelpunten om te zetten in verrijking van het buitengebied. Hierbij sluit het aan bij twee van de drie hoofddoelen: “Een economisch en een sociaal sterker landelijk gebied.”

Om te bepalen hoe Streektuinen aan deze doelen kunnen bijdragen is de volgende **hoofdvraag** onderzocht:

Biedt Stadslandbouw/ Streektuinen kansen ten aanzien van de leegloop en Vrijkomende Agrarische Bedrijven in de Gemeente Twenterand?

Om tot een concreter antwoord te komen zijn de volgende **deelvragen** onderzocht:

Kan Stadslandbouw/Streektuinen de sociale betrokkenheid vanuit de kernen met het platteland versterken?

Het moderne buitengebied wordt steeds meer gebruikt door burgers uit steden en kernen. Binnen de gemeente ontbreekt een overzicht betreft de wensen vanuit de kernbewoners.

Is er binnen de gemeente Twenterand draagvlak voor één of meerdere vormen van stadslandbouw/Streektuinen?

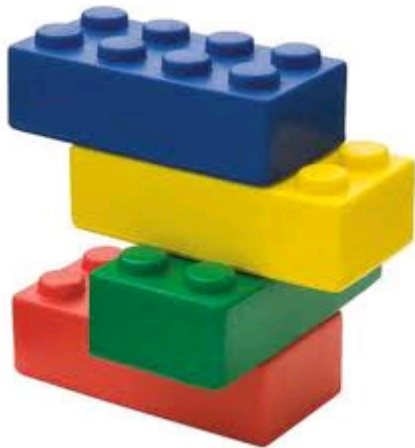
Stadslandbouw is in stedelijk gebied erg in opkomst, zelfvoorziening betreft voedsel is een trend. Men heeft behoefte om bij de herkomst en teelt van eigen voedsel betrokken te zijn. De term ‘Stadslandbouw’ is in Oost-Nederland nog onbekend. De naam ‘Streektuinen’ richt zich meer op landelijk gebied.

Aan welke randvoorwaarden moeten verschillende vormen van Streektuinen voldoen om te kunnen voorzien in bepaalde behoeften?

De bereidheid van de eindgebruikers en de mogelijkheden van de projecten bepalen het succes. Stadslandbouw is een ruim begrip. Niet alle vormen van Stadslandbouw zullen toepasbaar zijn binnen Twenterand.

Welke vormen van Streektuinen kunnen gecombineerd worden met VAB of moeten er andere zoeklocaties aangewezen worden?

Ruimte binnen de kernen is schaars en de aanblik van (volks)tuinen is vaak slordig tot verwaarloosd. Aan de rand van kernen en in het landelijk gebied kunnen tuinen landschappelijk worden ingepast. VAB kunnen invulling geven aan de locaties.

Figuur 3: Bouwstenen in de Regio Twente

4. Analyse

In dit hoofdstuk staan twee analyses beschreven. Een SWOT- analyse en een actorenanalyse. Met behulp van deze analyses is onderzocht hoe en waar Streektuinen kunnen bijdragen (sterkten en kansen) ten aanzien van de problematiek (zwakten en bedreigingen) binnen de gemeente. Maar ook welke personen en instanties kunnen bijdragen aan het succes.

4.1 SWOT-analyse

In 2010 is er op verzoek van de gemeente Twenterand de Sociaal economische Visie Twenterand opgeleverd door Etin adviseurs. In het onderzoek is gebruik gemaakt van een SWOT-analyse. Hierin worden de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen weergegeven voor Twenterand. De punten welke zowel een positief of negatief verband houden met het thema Streektuinen zijn hieruit geselecteerd. In de tabellen hieronder worden deze geselecteerde punten weergegeven. De originele uitkomsten van de SWOT (Etin, 2010) zijn in Bijlage II Volledige SWOT-analyse Etin terug te vinden.

Tabel 1: SWOT analyse tabellen 1 t/m 5

Ruimte: woon & werk omgeving	
Sterkten	Zwakten
• Elke hoofdkern in de gemeente beschikt nog over zijn eigen basisvoorzieningen. • Rijk verenigingsleven.	• Hier en daar versnipperd ruimtelijk beleid; het totaaloverzicht ontbreekt; structuurvisie moet hier verandering in brengen. • Gemiddeld inkomen huishoudens relatief laag. • Weinig aantrekkingskracht op mensen 'van buitenaf'.
Kansen	Bedreigingen
• Bevorderen van (nieuw) ondernemerschap; Twenterand als kraamkamer voor (nieuwe) bedrijvigheid.	• Heroverweging voorzieningenaanbod kritisch tegen het licht houden. Zorgen voor goede spreiding. • Natura 2000 verhindert mogelijk aanleg infrastructuur en bedrijventerreinen.

Economische structuur & dynamiek	
Sterkten	Zwakten
• Traditionele sectoren bouwnijverheid, landbouw en industrie sterk vertegenwoordigd	-----
Kansen	Bedreigingen
• Innovatie product of proces zorgt voor versterking concurrentiepositie • Creëren nieuwe producten en diensten • Zorg is groeisector, ook richting de toekomst • Schaalvergroting in agrarische sector; • Samenwerking tussen sectoren en tussen bedrijven.	• Werkgelegenheid in agrarische sector staat al jaren onder druk (vooral landelijk) • De overblijvende agrarische bedrijven moeten voldoende ruimte hebben / krijgen om economisch rendabel te kunnen ondernemen.

Arbeidsmarkt & onderwijs	
Sterkten	Zwakten
• Relatief jonge bevolking (hoge groene druk) • Lage werkloosheid • Twenterand beschikt over relatief veel goede vaklui • Goede arbeidsmoraal: 'de handen uit de mouwen steken'	• Beroepsbevolking is relatief laag opgeleid • Relatief lage arbeidsparticipatie van vrouwen • Hoogste jeugdwerkloosheid van Overijssel (18%)
Kansen	Bedreigingen
• Verhogen van de arbeidsdeelname door doelgroepenbeleid (vooral beleidstaak op landelijk niveau) • Investeren in en behouden van jongeren	• Negatief migratiesaldo: uitgaande stroom is groter dan inkomende stroom • Ook Twenterand krijgt te maken met vergrijzing

Toerisme & recreatie	
Sterkten	Zwakten
• Intensieve samenwerking reeds aanwezig. • Toeristische waardering is relatief hoog • Den Ham: gezellig dorpshart trekt veel toeristen	• Inkomsten (bestedingen van toeristen) en werkgelegenheid in T&R blijven achter • Ondernemers benutten kansen onvoldoende
Kansen	Bedreigingen
• Uitdaging: vergroten van bestedingen • Goede bestemmingen vinden voor VAB's	• Te weinig ruimte om te ondernemen betekent rem op ontwikkeling; conflicterende ruimteclaims met landbouw en natuur.

Samenwerking & organisatie	
Sterkten	Zwakten
• In alle kernen een actieve ondernemersvereniging • Regulier overleg tussen gemeente en bedrijfsleven • Gemeente beschikt over twee beleidsmedewerkers Economische Zaken die ook bedrijfscontactfunctionaris zijn	• Weinig samenwerking tussen de ondernemersverenigingen onderling • Kernen hebben nog allemaal een eigen ondernemersvereniging.
Kansen	Bedreigingen
• Aanboren nieuwe markten door meer samenwerking bedrijven • Betere belangenbehartiging door meer samenwerking ondernemersverenigingen	• Feitelijk is de fusie van de gemeente Den Ham en Vriezenveen al lang een feit, maar onderhuids / in de praktijk is nog niet altijd sprake van een duidelijk 'wijgevoel'

Tabel 1: Tabellen SWOT analyse 1 t/m 5

Het blijkt dat Streektuinen invulling kunnen geven aan een groot deel van de zwakten en bedreigingen in Twenterand. Aan de andere kant zijn er volop mogelijkheden voor benutting van sterke punten en kansen. Het aantal punten uit de originele SWOT van Etin welke relevant zijn voor Streektuinen is berekend en vertaald in een percentage. Hieruit blijkt dat **85%** van de sterke punten en **58%** van de kansen uit de originele SWOT kunnen worden benut. Streektuinen kunnen een positieve invloed op **60%** van de zwakten en **61%** van de bedreigingen hebben.

Er moet opgemerkt worden dat er geen zicht is op de effecten van deze punten. Het betreft hier alleen het aantal punten, niet de mate van de effecten van Streektuinen op deze punten. Wel wordt in hoofdstuk 5 per Streektuinvorm weergegeven op welke punten het meeste effect wordt verwacht.

Figuur 2: Samenwerken in de Streektuin

4.2 Actoren-analyse

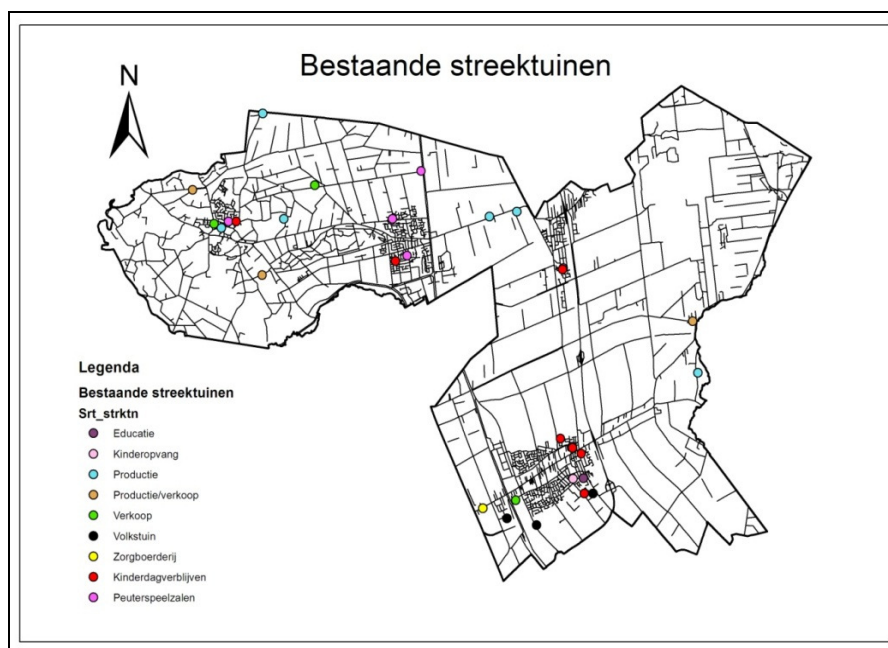
De PESTOC-methode is een analyse van de verschillende actoren waarbij de actor wordt in gedeeld in een bepaalde groep: Politiek, Economie, Sociaal, Techniek, Omgeving en Cultuur. Voor dit project zijn de groepen Politiek, Economie, Cultuur en omgeving als niet relevant gebleken. De politiek is vertegenwoordigd door de gemeenteraad van de opdrachtgever of het provinciebestuur. Economische actoren zijn in deze fase nog niet relevant. Zij zullen eerst een cijfermatige onderbouwing nodig hebben voordat zij enige vorm van betekenis kunnen zijn. Cultuur en omgeving blek vooralsnog geen actieve actoren binnen Twenterand te hebben welke voor dit project relevant zijn.

De sociale en technische actoren zijn echter zeer interessant. Zij hebben een grote rol bij het zoeken van antwoorden betreft de behoeften en invulling van Streektuinen. Onder de sociale actoren worden de sociale organisaties als verenigingen en werkgroepen verstaan. De technische actoren zijn de organisaties of bedrijven met bezigheden die een raakvlak hebben met Streektuinen. “Omgeving” bevat actoren welke invloed kunnen hebben op het landschap waarin Streektuinen liggen. Voor deze groepen zijn diverse actoren gevonden met behulp van het internet, het netwerk van de gemeente en de Groene Kennispoort Twente.

Gedurende het verdere verloop van het project is gebleken in welke mate deze actoren een betekenis hebben voor de realisatie van Streektuinen. Er zijn actoren weggefallen maar ook toegevoegd. Het eindresultaat staat in bijlage III: Volledige PESTOC-analyse, weergegeven in een tabel. In de groep “Sociaal” blijken 21 relevante actoren binnen Twenterand te bestaan. De groep “Techniek” heeft er 11. Hierbij wordt opgemerkt een aantal bestaande producenten van streekproducten niet gevonden is door een slechte bekendheid via het internet en bij netwerkorganisaties.

4.1.1 Raakvlakken

In de gemeente Twenterand zijn een aantal bestaande activiteiten die raakvlakken hebben met Streektuinen. En Quick-scan leverde onderstaande kaart op. Hierbij valt op dat de meeste activiteit in en rond de dorpskernen plaatsvindt.

Figuur 3: Bestaande Streektuinen

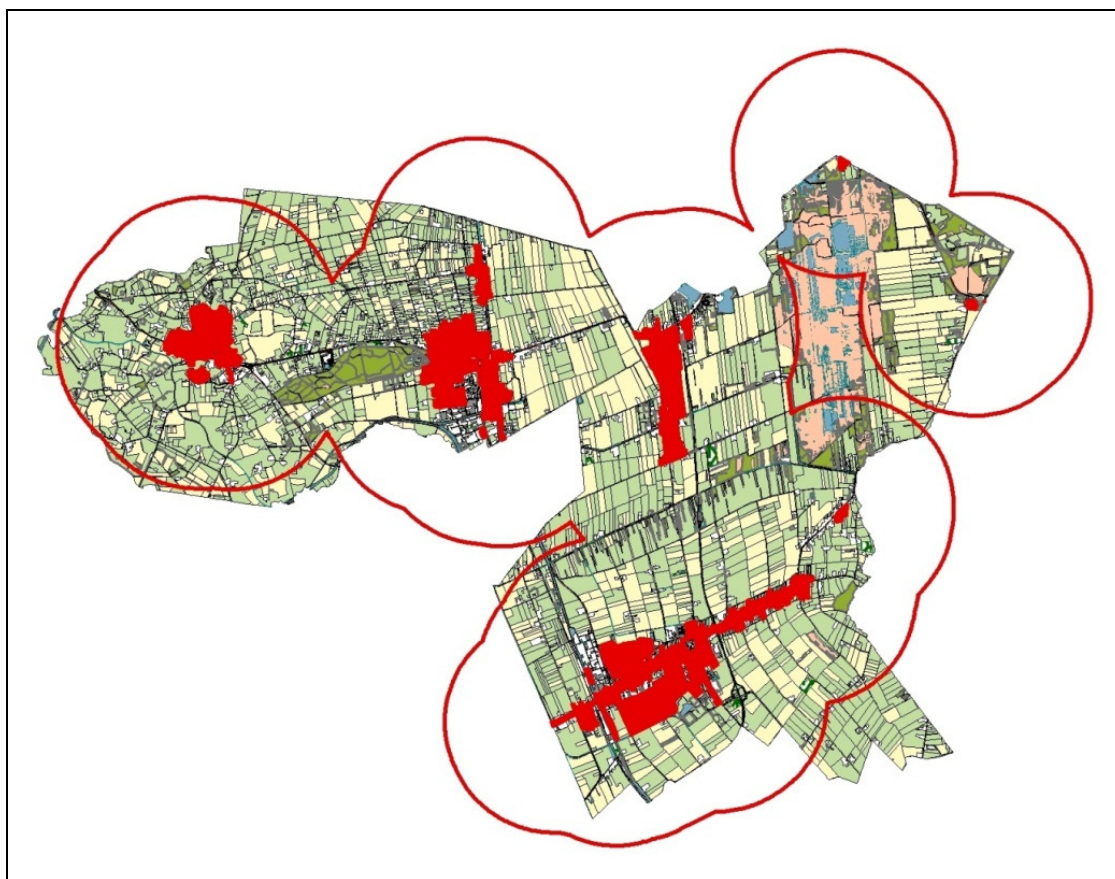
4.3 Zoekgebied

De gemeente zoekt naar mogelijkheden binnen haar gemeentegrenzen. Uit de randvoorwaarden die eerder in dit hoofdstuk zijn geschreven, blijkt dat een samenhang met de kernen van groot belang is voor invulling van het sociale aspect. De afstand van Streektuin tot kern is afhankelijk van het type invulling. Veel sociale bezigheden vereisen een goede bereikbaarheid per fiets. Veel jeugd, ouderen en gehandicapten hebben geen mogelijkheid om over eigen auto's te beschikken.

Voor deze analyse is gekozen om een straal van 2 km buiten de kern rand als zoekgebied aan te wijzen. Dit resulteert in een maximale fietsafstand van 5 km indien men aan de andere zijde van een kern woont. De reistijd zal bij een gemiddelde snelheid van 15 km/uur niet meer dan 20 minuten zijn.

Indien men deze afstand op kaart weergeeft, zie figuur 5, dan blijkt dat zoekgebieden veelal buiten de gemeentegrenzen vallen.

Een uitgebreide zoekgebiedenkaart met legenda is te vinden in Bijlage VII Zoekgebiedenkaart.

Figuur 4: Kaart met zoekgebieden

5. Vormen van Streektuinen

Stadslandbouw is zeer breed. Van een potje rozemarijn in de vensterbank tot hele gemeenschappen die samen één of meerdere vormen van landbouw bedrijven. In het landelijk gebied past de term Streektuinen beter. Een cliché bestaat dat Streektuinen worden gezien als volkstuinten. Streektuinen kennen echter meerdere vormen. Gelijk aan de stadlandbouw bestaan er bij Streektuinen vele raakvlakken van de landbouwvormen met sociale functies.

Voor de gemeente Twenterand zijn drie vormen van Streektuinen geselecteerd welke kansrijk en mogelijkheden bieden voor de geldende problematiek binnen de gemeente. Het betreft bij iedere vorm een omschrijving en de mogelijkheden met randvoorwaarden betreft Twenterand. Daarnaast worden praktijkvoorbeelden aangedragen welke ter inspiratie kunnen dienen en kunnen bijdragen aan de invulling van de genoemde vormen.

5.1 Streekproducten

Alle vormen van Streektuinen leveren landbouwproducten. Het produceren van streekproducten is een al bestaande vorm van Streektuinen. Het produceren van streekproducten komt algemeen voor in Nederland. Ook binnen Twenterand is er al een behoorlijke groep producenten. Toch is er in de Gemeente Twenterand ruimte voor de groei van productie en verkoop van het aantal streekkeigen producten. (Bron: Sociaal economische visie Gemeente Twenterand, 2010, ETIN Adviseurs)

5.1.1 Omschrijving

Streekproducten zijn voedingsmiddelen die met een specifieke naam in een bepaalde streek gemaakt worden. (Bron: Wikipedia) De consumentenbeleving bij streekproducten is meestal breder. Zij hebben bij de term streekproducten vaak een beeld van kleinschalige, streekkeigen, duurzaam geproduceerde, gezonde, eerlijke en ook biologische producten. Meestal worden de producten aan huis of via collega producenten verkocht. Ook bestaan er landwinkels welke meerdere producten van verschillende producenten verkopen. Streekproducten hebben gemeen dat zij zich willen onderscheiden van gelijkwaardige producten door een bepaalde receptuur. Dit uit zich vaak door de verpakkingen en de wijze waarop de producten worden aangeboden aan de consument.

Door de kleinschalige productie behoren streekproducten vaak tot de duurdere in hun soort. De productie is vaak de hoofd- of nevenactiviteit van een landbouwbedrijf. Binnen Twenterand bestaan producenten van onder andere vruchten, zuivel, drank en vlees. Een breed scala aan producten. Ook in de omliggende regio zien we een vergelijkbaar beeld.

5.1.2 Randvoorwaarden

De productie en verkoop van streekproducten klinkt rooskleurig. Toch moeten producenten vaak vechten om te starten maar ook voor instandhouding van het bedrijf. Er moet eerst een product of producten worden gekozen welke commercieel interessant zijn voor het omgevormde of omvormende landbouwbedrijf. Het erf met zijn bebouwing moet, met enige aanpassingen, geschikt zijn voor de nieuwe bedrijfsvoering. Daarnaast zal de landbouwgrond moeten voldoen aan de eisen die de productie stelt.

Een te hoge of lage grondwaterstand levert ook beperkingen op. De infrastructuur naar het erf is meestal wel in orde maar ook de perceelwegen behoeven in veel gevallen de nodige aanpassingen. Het zijn allemaal randvoorwaarden welke in Nederland vaak technisch op te lossen zijn. Uiteraard met financiële gevolgen.

De beperkingen door wet- en regelgeving blijken vaak mee te vallen. De functieveranderingen vragen meestal geen wijzigingen in het bestemmingplan. Aan de strenge regels betreft meststoffen en de Hinderwet wordt vaak ruimschoots voldaan. In sommige gevallen hoeven er zelfs geen vergunningaanvragen meer te worden gedaan.

Landschappelijk gezien zijn er soms wel beperkingen. In beschermde Nationale Landschappen is men gebonden aan het beeld dat men bij dat landschap heeft. Het doel van deze Landschappen is immers het behouden en versterken van het bestaande landschap. Een wijngaard in een veenkolonie is uiteraard niet passend. Ook kunnen provinciale en/of gemeentelijke plannen afwijken van de bedoelingen van de ondernemers. Tenslotte de afzet. Naast een bepaalde behoefte moeten er ook mogelijkheden voor de distributie zijn. Ook de concurrentie mag geen belemmering zijn.

Iedere starter zal zijn keuzes onderzoeken en toelichten in zijn ondernemersplan. De verantwoordelijkheid en risico's liggen dan ook volledig bij de ondernemer.

5.1.3 Mogelijkheden

VAB

Streekproducten winnen nog steeds aan populariteit. Mede dankzij het stijgende aanbod. Het krimpen van het aantal landbouwbedrijven en het vrijkomen van de erven biedt mogelijkheden. De bestaande erven kunnen, eventueel met wat aanpassingen, hun landbouwfunctie blijven behouden. Voor de productie is, door de kleinschaligheid, minder grond nodig dan intensieve landbouw. Voorwaarde is vaak wel dat de huispercelen bij het erf in eigendom van de ondernemer blijft/is. De overige, vrijgekomen landbouwgrond komt ter beschikking aan de omliggende, groeiende landbouwbedrijven.

Is de streekproductenmarkt verzadigd?

Veel producten kennen een kleine markt welke afzet heeft richting eindconsument maar ook veiling of groothandel. Doordat er binnen een regio vaak één of enkele producenten van hetzelfde product zijn blijft de concurrentiekracht gering. Om deze situatie te behouden is het gewenst dat nieuwe producenten zullen moeten zoeken naar alternatieven.

Een andere mogelijkheid is het vergroten van de afzet. Door zowel meer producten binnen het bestaande afzetgebied te verkopen als het vergroten van het afzetgebied. De mogelijkheden hierin worden op dit moment nog niet volledig benut. Hieronder volgen enkele mogelijke oplossingen. Enkele praktijkvoorbeelden worden aan het einde van deze paragraaf gegeven.

Centrale landwinkel

Door de verkoop van streekproducten te centraliseren in een landwinkel of landwinkels op een centrale plek wordt het assortiment aan producten vergroot. Hierdoor hoeft de consument niet meer langs verschillende boerderijen te gaan om alle benodigde producten in te kopen. Dit resulteert in een grote kans dat consumenten geneigd zijn meer streekproducten te kopen in plaats van conventionele producten in de supermarkt.

Het plaatsen van deze landwinkel(s) op een toeristische route of bezoekplaats, zal de verkoop van streekproducten doen stijgen doordat recreanten producten afnemen. Uit een ondernemersplan moet blijken wat commercieel haalbaar is. Er van uitgaande dat de winkel(s) door ondernemers gerund worden zal de verantwoording volledig bij de eigenaar liggen. De rol van de gemeente kan voornamelijk ondersteunend zijn. Bij de beleid- en bestemmingsplannen kan er ruimte voor deze winkels worden gereserveerd.

Supermarkten

De afzet van streekproducten kan ook vergroot worden middels de bestaande supermarkten in de kernen. Veel supermarkten kennen tegenwoordig bepaalde schappen/hoeken waar expliciet biologische of streekproducten worden aangeboden. De lokale buurtsuper wil hier vaak graag in meegaan. Toch moet er een kanttekening bij dit concept worden geplaatst.

De franchise waarbij de ondernemers zijn aangesloten stellen vaak strikte eisen aan de inrichting van de winkel en aan de producten die de supermarkt aanbiedt. Volgens Willem Franck, die een poging heeft gedaan om streekproducten aan te bieden via supermarkten, ontstaan de problemen indien de omzet van de streekproducten groeit. De afname van en winstmarge op de reguliere producten komt in gevaar. De franchisegever staat dit dan niet langer toe.

Webwinkel

In deze tijden is de opkomst van het internet winkelen zeer groot. Ook supermarktketens bieden steeds meer aan dat (vers)producten via webwinkels besteld en bezorgd kunnen worden. Hier ligt een grote mogelijkheid voor de afzet van streekproducten. Door een korte keten te vormen van hooguit de producent, eventueel een verwerker en de verkoper/distributeur wordt bespaard op kosten. Uit een ondernemersplan in de Liemers blijkt bij een inwonertal in de streek van 85.000 mensen het draagvlak voor een dergelijke webshop nog niet toereikend is. Hier wordt nu bekeken of het afzetgebied kan worden vergroot door middel van grote steden als Arnhem. In Twenterand (34.000) inwoners zal het afzetgebied duidelijk te klein zijn. Een regionaal afzetgebied (Regio Twente) met de toevoeging van grote omliggende steden als Almelo, Enschede, Zwolle en Deventer kan het afzetgebied aanzienlijk vergroten. De Regio Twente telt circa 620.000 inwoners. Een regionaal netwerk van producenten, verwerkers en verkopers biedt grote mogelijkheden. Waar tegenwoordig de verkoop beperkt blijft tot verkoop-aan-huis en een enkele streekmarkt kan er met behulp van een netwerk en internet een (constante) afzet in een groter doelgebied gerealiseerd worden.

Netwerk

Een netwerk tussen producenten en verkopers zal de producten fysiek dichterbij de consument brengen. Zo'n netwerk kan apart, maar ook samen met een centrale land/webwinkel bestaan. Ondernemers initiëren, gemeenten en regio ondersteunen. Veel agrarische ondernemers denken binnen hun eigen mogelijkheden. Het verenigen en gezamenlijk onderzoeken van mogelijkheden wordt vaak onbenut gelaten. "Och, wij zijn tevreden zoals het nu gaat" is een vaak gehoorde verklaring.

Uit de Stichting van Twentse Groond (STG) welke streekproducten promoot, is een samenwerkingsverband ontstaan. Producenten bieden met regelmaat gezamenlijk producten aan op streekmarkten in Delden en de rest van de regio. Andere samenwerkingsverbanden op dit gebied zijn er niet in de regio.

Figuur 5: Schets van een netwerk van streekproducten

5.1.4 SWOT

Een uitbreiding van de productie van streekproducten biedt vele mogelijkheden. Hieronder staat een opsomming van de punten uit de eerder genoemde SWOT. Het betreft de punten waarvan wordt verwacht dat een verbetering van de productie en verkoop van streekproducten het meeste effect zal hebben. In de tabel op de volgende pagina is een overzicht weergegeven de sterkten, zwakten, kansen en bedreigen voor de vorm Streekproducten.

	Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
Ruimte		- Weinig aantrekkingskracht op mensen van buitenaf.	- Bevorderen ondernemerschap;- Twenterand als kraamkamer voor (nieuwe) bedrijvigheid.	
Economische structuur en dynamiek	- Traditionele sectoren als bouwnijverheid, landbouw en industrie sterk vertegenwoordigt.		- Innovatie van product of proces zorgt voor ersterking concurrentiepositie; - Creëren nieuwe producten en diensten.	- Werkgelegenheid in agrarische sector staat al jaren onder druk. (vooral landelijk)
Arbeid en onderwijs	- Goede arbeidsmoraal: "De handen uit de mouwen steken".	- Hoogste jeugdwerkloosheid van Overijssel (18%).	- Investeren in en behouden van jongeren in de regio.	- Negatief migratiesaldo: Uitgaande stroom is groter dan ingaande stroom.
Samenwerking en Organisatie	- In alle kernen een actieve ondernemersvereniging.	- Weinig samenwerking tussen de ondernemersverenigingen onderling.	- Aanboren nieuwe markten door meer samenwerking bedrijven	
Toerisme en recreatie	- Toeristische waardering is relatief hoog.	- Ondernemers benutten kansen onvoldoende.	- Uitdaging: Vergroten van bestedingen en goede bestemmingen vinden voor VAB's.	

Tabel 1: SWOT analyse streekproducten

Figuur 6: Streekproducten

5.1.5. Conclusie

Meer streekeigen producten verkopen is een stimulans voor de lokale economie en resulteert in meer betrokkenheid bij het platteland en herkomst van voedsel. Een betere samenwerking werkt kwaliteit en kwantiteit verhogend. Het huidige cultuurlandschap kan zijn huidige landbouwfunctie behouden en beter uitdragen naar de recreanten en inwoners van de streek.

5.1.6 Praktijkvoorbeelden

Enkele praktijkvoorbeelden zijn:

- www.huissevenaer.com Vele landbouwproducten welke worden geproduceerd en verkocht vanaf een landgoed door vrijwilligers.
- www.greftenhoeve.nl Een producent van blauwe bessen in Twenterand, welke veel gebruik maakt van jeugdige werknemers.
- www.liemerstrots.nl Een stichting ter promotie van streekproducten in de Liemers.
- www.streekmarkttwente.nl Een samenwerking van producenten/verkopers in Twente welke is ontstaan uit een stichting voor promotie van Twentse streekproducten.

5.2 CSA (Community Supported Agriculture)

Voor deze vorm is gekozen vanuit een sociaal en economisch oogpunt. Het voornaamste doel is het creëren van meer financiële zekerheid voor de boer en het stimuleren van het gebruik van streek-eigen (biologische) producten en consumenten opnieuw te verbinden met de akkers waarop hun (seizoensgebonden) groenten en fruit geteeld wordt. Daarnaast sluit het aan op de huidige trend waarbij mensen gezond en vers voedsel willen, wat past bij een gezonde levensstijl. Het CSA concept kan in een invulling zijn voor een VAB, maar ook worden uitgevoerd door een bestaande biologische boerderij. Het is een vernieuwend concept en nog niet wijd verspreid in Nederland, er dient eerst goed onderzocht te worden of er daadwerkelijk genoeg draagvlak voor is in de gemeente. Dit zou kunnen blijken aan de hand van uitkomsten van een enquête.

5.2.1 Omschrijving

Een CSA (letterlijk vertaald: Gemeenschappelijk Gedragen Boerenbedrijf) is een samenwerkingsverband tussen een boerenbedrijf en een (meewerkende) consumentenkring, die de kosten van de groentetuin deelt. Er wordt daarbij gestreefd naar een eerlijke arbeidsbeloning voor de boer. Veelal worden er groente-tassen/pakketten met biologische producten geleverd. Een CSA onderscheidt zich van een 'gewoon' groente-abonnement door een grotere verbondenheid tussen boer en consument. De mate waarin de leden participeren, verschilt per consument en bedrijf. In Nederland bestaat er een grote diversiteit aan CSA varianten.

Ontstaan

De oorsprong van het CSA concept is terug te leiden naar midden jaren 60 in Japan, enkele vrouwen waren bezorgd om de hoeveelheid geïmporteerd voedsel en vroegen lokale boeren om groenten en fruit voor ze te kweken. De boeren gingen hiermee akkoord in ruil dat meerdere gezinnen hen zouden ondersteunen. Vervolgens waaide het concept rond 1970 over naar Europa en in 1986 werd een van eerste CSA bedrijven in VS opgericht. Rond 1996 introduceerde Jolien Perottie het concept in Nederland onder de naam Pergola Associatie en vormde samen met de eigenaars, de boerderij 'De Oosterwaarde' om tot een CSA bedrijf (<http://www.oosterwaarde.nl>). Sindsdien zijn er veel gelijksoortige initiatieven ontstaan gebaseerd op het CSA concept. (bron: J. Otters, CSA in Nederland)

5.2.2 Randvoorwaarden

De teelt van de producten moet van biologisch oorsprong zijn, hiervoor dient de boer gecertificeerd te zijn. Om de opbrengst van de oogst zeker te stellen, wordt er gestreefd naar een grote variëteit aan gewassen. Als de oogst van een aantal gewassen in een seizoen mislukt, zijn er genoeg andere soorten over om dit op te vangen. Omdat in de huidige samenleving de consument een druk bestaan leidt, en de mogelijkheid moet hebben om de groentetas per fiets op te kunnen halen, is het gewenst dat de afhaalpunten zich in een straal van 5 km van de woning van de consument bevinden.

De mate van participatie is naar de wens van de consument. Het is geen verplichting om mee te werken op het land of mee te denken over het teeltplan, het oogstfeest bij te wonen etc. Wel is hier de mogelijkheid toe.

De consument dient vooraf te betalen, zodat de boer financiële zekerheid heeft.

In de praktijk zou dit kunnen betekenen dat de consument wekelijks een voedselmand of pakket op een afhaalpunt ophaalt. Per keer zitten er bijvoorbeeld 5 tot 7 soorten groenten en/of fruit in van het betreffende seizoen. Bijgevoegd een brief waarop recepten staan beschreven voor de bereiding van producten uit het pakket van die week. Ook zouden er andere producten dan groente, zoals melk en eieren in het pakket gevoegd kunnen worden, bij voorkeur vanuit de directe omgeving. De leden kunnen hun mate van participatie bij het teelt- en distributieproces zelf bepalen, maar kunnen hierin gestimuleerd worden via boerderijbezoeken, ledenwerkdagen, websites, een jaarlijks oogstfeest, nieuwsbrieven en recepten van bijvoorbeeld 'vergeten' groente.

Figuur 7: Groentemand

5.2.3 Draagvlak

Uit een gesprek met Dhr. Kroese van het volkstuinencomplex Vriezenveen, is gebleken dat er draagvlak is onder de inwoners van Gemeente Twenterand voor verse, onbespoten groente en het werken in een volkstuin, twee van de drie volkstuincomplexen zijn vol.

Tevens hebben wij gesproken met Dhr. Scholten van Twentse Groond. Hij vertelde dat hij de indruk heeft dat mensen die zelf willen produceren de tijd vrij maken om een moestuin te onderhouden. Niet alleen vanwege de productie maar ook vanwege de ontspannende tijdsbesteding. Mensen die wel deel willen zijn in het productieproces maar niet de tijd of ruimte hebben voor een moestuin zullen naar zijn verwachting, zich niet gaan verenigen om gezamenlijk tot een resultaat te komen.

Een netwerk van ondernemers op verschillende fronten ziet hij als een kans. Zij kunnen elkaar op vele manieren versterken. Vooral de binding tussen boer en burger kan nog beter. "Het is goed als een kind achter een kip aan kan rennen en ziet dat een koe melk geeft".

Wellicht kan het CSA-concept hier een uitkomst bieden.

Voor inwoners die wel interesse hebben in gezond voedsel en af en toe meewerken op het land, maar niet structureel de tijd hebben om een volkstuin te onderhouden.

Figuur 8: Educatie op de boerderij

5.2.4 SWOT

In onderstaande tabel is een overzicht weergegeven de sterkten, zwakten, kansen en bedreigen voor de vorm CSA.

	Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
Ruimte		- Weinig aantrekkingskracht op mensen van buitenaf	- Bevorderen ondernemerschap; - Twenterand als kraamkamer voor (nieuwe) bedrijvigheid.	
Economische structuur en dynamiek	- Traditionele sectoren als bouwnijverheid, landbouw en industrie sterk vertegenwoordigt	- Ondernemers benutten kansen onvoldoende	- Creëren nieuwe producten en diensten.	- Werkgelegenheid in agrarische sector staat al jaren onder druk. (vooral landelijk)
Arbeid en onderwijs	- Goede arbeidsmoraal: "De handen uit de mouwen steken"			- Negatief migratiesaldo: Uitgaande stroom is groter dan ingaande stroom.
Samenwerking en Organisatie	- In alle kernen een actieve ondernemers-vereniging	- Weinig samenwerking tussen de ondernemers-verenigingen onderling.		

Tabel 2: SWOT analyse CSA

5.2.5 Conclusie

Naast het feit dat de leden samen met de boer de financiële risico's dragen, is het ook mogelijk dat de zij meebeslissen over wat voor groenten er geteeld gaat worden.

De consumenten krijgen door het directe contact, het eventueel meedenken over de teelt en meewerken op het land een vertrouwelijke relatie met de boer. Hierdoor is er meer wederzijds begrip, terwijl de boer een degelijk inkomen werft, krijgt de consument vers en gezond voedsel dat geen grote afstanden heeft afgelegd. Daarnaast wordt uitgegaan van een grote diversiteit aan gewassen waardoor het risico op een totale mislukking van de oogst erg nihil is.

De prijs is vergelijkbaar met een vergelijkbare hoeveelheid voedsel in de supermarkt, maar dit voedsel is verser en heeft een betere smaak en voedingskwaliteit. Een dergelijke prijs is mogelijk, doordat er geen tussenpersonen zijn tussen boer en consument en er in principe geen voedsel vernietigd wordt. De boer is verzekerd van inkomsten, omdat de consumenten op voorhand betalen. Dankzij deze financiële stabiliteit kan de boer zich volop richten op het tevredenstellen van de consumenten, op de bodemvruchtbaarheid en op de variëteit en kwaliteit van de gewassen.

5.2.6 Praktijkvoorbeelden

Enkele praktijkvoorbeelden in Nederland:

- Boerderij Oosterwaarde www.oosterwaarde.nl
- CSA de Birkenhof www.hetderdeerf.nl/birkenhof.html
- Biologisch Dynamische Tuinderij De Aardvlo www.aardvlo.nl
- www.denieuweronde.nl

Figuur 9: Schets van een CSA

5.3 Multifunctionele Streektuin

Er bestaan al vele vormen van zorgboerderijen in Nederland, deze zijn echter nog vaak slechts gericht op één soort zorgvrager. Met het oog op de wens van de gemeente om het landelijk gebied sociaal sterker te maken, is een zorgboerderij waar verschillende soorten zorgvragers samenkomen beter passend.

5.3.1 Omschrijving

De multifunctionele Streektuin combineert sociale aspecten met kleinschalige landbouw. Deze combinatie maakt het mogelijk om zorg, educatie, dagbesteding en bijvoorbeeld sociale werkvoorziening op één of meerdere erven samen te brengen. De boer/ondernemer verhuurt, verpacht of verkoopt grond en/of gebouwen aan de instanties waarmee een samenwerking wordt aangegaan. Zelf heeft hij de mogelijkheid om allerlei werkzaamheden ten behoeve van eigen erf of voor de instanties uit te voeren. Op deze wijze haalt hij inkomsten uit zijn onderneming.

Een greep uit de mogelijke functies:

- Kinderdagverblijf
- Naschoolse opvang voor basis- of middelbare scholieren
- Kinderboerderij
- Volwassenen dagbesteding/reïntegratieprogramma's (bijvoorbeeld voor gehandicapten, burn-out patiënten, bejaarden)
- Streekwinkel met producten van het bedrijf
- Eetgelegenheid/feestzaalverhuur
- Moestuinverhuur (klanten verbouwen zelf hun groenten)
- Zelf-oogstmoestuin (klanten kopen door anderen verbouwde groenten)
- Educatief/recreatief centrum
- Fietsenverhuur

Door de combinatie van verschillende functies kan 1 ondernemer ondernemer(of maatschap), met een aantal gediplomeerde personeelsleden, alle sub-ondernemingen op het bedrijf runnen. Voor sommige functies kunnen ook vrijwilligers en stagiairs/BBL-leerlingen ingezet worden. Een voordeel van de combinatie van functies is dat deze per stuk minder ruimte nodig hebben omdat er overlappingsgebieden zijn.

Verschillende leeftijdsklassen en culturen mengen met elkaar, zij ontmoeten elkaar, leren van elkaar en al doende zullen zij hun sociale netwerken versterken en uitbreiden. Zowel kinderen als volwassenen kunnen op het land of in de streekwinkel bezig zijn als leermoment of ontspanning. Hoewel de eindverantwoordelijkheid altijd bij de ondernemer en diens personeel blijft, kunnen de volwassen gebruikers een deel van de zorg voor de kinderen op zich nemen.

In het educatieve/recreatieve centrum kan voorlichting worden gegeven over de streek, landbouw, natuur, wandel- en fietsroutes. Als commerciële activiteit kunnen fietsen o.i.d. verhuurd worden aan recreanten. In een eetgelegenheid kunnen gerechten geserveerd worden gemaakt van ter plaatse verbouwde groenten en fruit.

Aanvulling met een vorm van energieopwekking is ook goed mogelijk, bijvoorbeeld zonnepanelen t.b.v. elektriciteit en warm water op de daken van de gebouwen.

5.3.2 Randvoorwaarden

De beoogde locatie dient te beschikken over een aantal hectare aan huispercelen zodat er, op een voor de zorgvragers bereikbare afstand, voldoende landbouwoppervlak is om het bedrijf rendabel te laten zijn. De ondernemer en diens werknemers dienen te beschikken over de juiste opleidingen om de verschillende zorgvragers te kunnen begeleiden.

De verschillende functies mogen elkaar niet schaden, er moet dus rekening gehouden worden met de drukte van kinderen tegenover de rust die de volwassenen in de dagbesteding mogelijk nodig hebben. Op een groot genoeg bedrijf moet het mogelijk zijn om de bebouwing zo te ontwerpen/in te delen, dat deze functies gescheiden kunnen worden indien nodig. Er dienen in ieder geval af te scheiden binnenruimtes te zijn, zodat de verschillende gebruikersgroepen elkaar bij minder mooi weer ook niet hinderen.

Het bedrijf kan het beste zó gelegen zijn in de gemeente, dat deze zonder al te ver om te rijden bereikbaar is voor ouders die hun kinderen onderweg naar het werk afzetten. Een plek in de buurt van de uitvalswegen vanuit Twenterand naar naastgelegen grotere gemeenten dus. De locatie dient afdoende ontsloten te zijn voor autoverkeer. Het bedrijf moet ook op de fiets goed bereikbaar zijn vanuit de woonkernen. Een maximale afstand van 2km tot die kernen is daarom wenselijk.

Het heeft weinig nut om recreatieve functies aan te bieden als niemand weet dat dit gedaan wordt en waar dit gedaan wordt. Voor de recreatieve functies is het daarom zeer wenselijk dat de locatie en een beschrijving van het bedrijf opgenomen worden in bestaande fiets- en wandelroutes.

5.3.3 Mogelijkheden

Hoeveel en welke functies er op een bedrijf gecombineerd kunnen worden, is voornamelijk afhankelijk van de visie van de ondernemers en de mogelijkheden die zij hebben op de beschikbare oppervlakte.

Bestaand bedrijf

Bestaande boerderijen, welke ook in de toekomst deze functie zullen behouden, kunnen met enkele aanpassingen geschikt gemaakt worden voor elk van de eerder genoemde functies. Een voordeel van het uitbreiden van een bestaand bedrijf is dat er al een sterke basis aanwezig is en er daardoor minder investeringen nodig zijn.

VAB's

Afhankelijk van de grootte van een VAB is het mogelijk om de zorg voor een aantal verschillende soorten zorgvragers te combineren, eventueel aangevuld met enkele andere functies uit de eerder genoemde rij met mogelijkheden, en zo een rendabele onderneming te creëren met een groter draagvlak en grotere maatschappelijke impact. Een voordeel van een VAB is dat het indelen van de verschillende functies niet gehinderd wordt door mogelijk moeizame aanpassingen van bestaande functies, alles kan al voor de start van het bedrijf, overdacht en optimaal ingedeeld worden.

Netwerk

Indien individuele VAB's binnen de gemeente een te klein oppervlak hebben, kan ook gekozen worden om 2 of meer dichtbij elkaar liggende VAB's fysiek dan wel in bedrijfsvoering met elkaar te verbinden. In dit geval zal het personeelsbestand wel wat groter moeten zijn om een goede zorgdekking te garanderen.

5.3.4 SWOT

In onderstaande tabel is een overzicht weergegeven van de sterkten, zwakten, kansen en bedreigen voor de vorm Streekproducten.

	Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
Ruimte	- Elke hoofdkern in de gemeente beschikt nog over zijn eigen basisvoorzieningen.		- Bevorderen ondernemerschap; - Twenterand als kraamkamer voor (nieuwe) bedrijvigheid.	- Heroverweging voorzieningenaanbod kritisch tegen het licht houden. Zorgen voor goede spreiding.
Economische structuur en dynamiek			- Zorg is groeisector, ook richting de toekomst.	- Werkgelegenheid in agrarische sector staat al jaren onder druk. (vooral landelijk)
Arbeid en onderwijs	- Goede arbeidsmoraal: "De handen uit de mouwen steken".	- Relatief lage arbeidsparticipatie van vrouwen.	- Investeren in en behouden van jongeren.	- Ook Twenterand krijgt te maken met vergrijzing.
Samenwerking en Organisatie		- Weinig samenwerking tussen de ondernemersverenigingen onderling.	- Aanboren nieuwe markten door meer samenwerking bedrijven.	

Tabel 3: SWOT analyse multifunctionele Streektuin

5.3.5 Conclusie

Het combineren van verschillende functies op een boerenerf of erven zal een impuls geven aan het versterken van de sociale cohesie in de regio. Tevens stelt de boer zijn inkomen en daarmee zijn bestaan zeker voor de toekomst. Door het uitbreiden van een bestaand bedrijf is het een voordeel dat er al een sterke basis aanwezig is waardoor minder investeringen nodig zijn. Een voordeel van een VAB is dat er bij het indelen van de verschillende functies geen aanpassingen nodig zijn aan bestaande functies, al voor de start van het bedrijf kan de indeling overdacht en ingedeeld worden.

5.3.6 Praktijkvoorbeelden

Hieronder volgen enkele praktijkvoorbeelden van zorgboerderijen in en om Twenterand en elders in Nederland. De doelgroepen van deze zorgboerderijen variëren van 1 specifieke doelgroep tot iedereen die een zorgvraag heeft.

In en om Twenterand

- Zorgboerderij De Koningshoeve, Vriezenveen (doelgroep: alle mensen met een zorgvraag, geen specifieke doelgroep) - <http://www.zorgboerderijdekoningshoeve.nl/>
- Zorgboerderij De Meulendorst, Ommen (doelgroep: volwassenen met een verstandelijke beperking, met een psychische of psychiatrische hulpvraag en ook ouderen die nog goed ter been zijn) - <http://www.zorgboerderij-meulendorst.nl/>
- Kijk Doe en Zorgboerderij Aan 't Zandeinde, Lemele (doelgroep: recreatieve bezoekers en zorgvragers) - <http://www.zandeinde.nl/>
- Zorgboerderij Green Valley, Hoge Hexel (doelgroep: mensen met een verstandelijke beperking, psychiatrische problemen en/of een autistische stoornis, jeugdigen in de Jeugdzorg en leerlingen van speciaal onderwijs) - <http://www.zorgboerderij-greenvalley.nl/>
- Zorgboerderij De Eschrand, Daarle (doelgroep: kinderen met autisme en of een aan autisme verwante stoornis) - <http://www.zorgboerderij-de-eschrand.nl/>

Elders in Nederland

- De Buytenhof, Rhon (doelgroep: volwassenen met een verstandelijke beperking, mensen die willen reïntegreren of om wat voor reden dan ook en tijdje op de boerderij willen werken) - www.debuytenhof.nl/
- Een andere opzet heeft Doarpstún Snakkerburen in Leeuwarden. Een aantal vrijwilligers hebben een voormalige kwekerij omgetoverd naar een gemeenschappelijke tuin. (doelgroep: bewoners van Lekkum, Miedum, Snakkerburen, Leeuwarden e.o.) - www.dedoarpstun.nl/

Figuur 10: Schets van een multifunctionele Streektuin

Figuur 11: Ouderen op een zorgboerderij

6. Enquête

Het ontbreekt de Gemeente Twenterand aan kwalitatieve en kwantitatieve gegevens, de wens vanuit de samenleving ontbreekt. Door middel van een enquête wil de gemeente de benodigde informatie vergaren.

Door direct de juiste doelgroep bijeen te brengen op een bijeenkomst en op dat moment te enquêteren kan snel en efficiënt de benodigde informatie worden verkregen. Na een statistische verwerking wordt een beeld verkregen op de eerder gestelde hoofdvraag:

Biedt Stadslandbouw/ Streektuinen kansen ten aanzien van de leegloop en Vrijkomende Agrarische Bedrijven in de Gemeente Twenterand?

Door de juiste vragen te stellen betreft afkomst, leeftijd, sociale bezigheden, gezinsvorm en dergelijke wordt een gedetailleerder beeld verkregen bij welk type personen kansen liggen.

Er is gekozen voor een korte vragenlijst zodat bezoekers niet geïrriteerd raken en zo vragen reëel beantwoorden. Het moment van enquêteren is tweeledig. Voor aanvang van de bijeenkomst, om kwantitatieve gegevens te inventariseren en een algemene mening te peilen voordat men geïnformeerd is naar de mogelijkheden van Streektuinen. Na de voorlichtingen kan meer gedetailleerd worden gepeild in welke vormen men mogelijkheden ziet.

Na de uitkomst van de enquête kan de gemeente met geïnteresseerden om tafel om verdere (ondernemers)plannen uit te werken. De huidige samenwerking met Adviesbureau Pratensis lijkt een positieve methode om ondernemers te helpen bij de invulling van plannen. In is als voorbeeld een enquêteformulier bijgevoegd. Dit voorbeeld zal aangepast moeten worden naar de aangeboden informatie van de bijeenkomst.

7. Conclusie en aanbevelingen

Alle drie de voorgestelde vormen dragen volgens de SWOT (Etin, 2010) bij aan een leefbaarder buitengebied in de Gemeente Twenterand. Ten aanzien van de leegloop en VAB's in het buitengebied bieden Streektuinen mogelijkheden voor de gebruikers van het buitengebied maar ook de kernen.

De sociale betrokkenheid vanuit de burger naar het platteland en visa versa wordt versterkt door samenwerking in voedselvoorziening, zorg, educatie en ondernemerschap. Dit resulteert in plezieriger wonen en werken op het platteland, op zeer korte termijn maar ook in de toekomst.

De randvoorwaarden waaraan Streektuinen moeten voldoen blijken zeer divers te zijn. Ondernemersplannen moeten een concreet inzicht geven waar het mogelijk is om bepaalde vormen van Streektuinen in te richten. Eén voorwaarde blijkt onvoorwaardelijk: Streektuinen moeten zich regionaal richten. De gemeente Twenterand heeft momenteel in veel gevallen een te klein draagvlak. Schaalvergroting door samenwerking met buurgemeenten en regio Twente vergroot het succes.

VAB's zijn de mogelijkheid om Streektuinen te exploiteren. Met kleine aanpassingen en goed ondernemerschap is het mogelijk om de functie 'intensief landbouwbedrijf' om te vormen naar kleinschalige landbouw in combinatie met sociale aspecten.

Hoe verder?

De gemeente moet het voortouw nemen in het stimuleren van ondernemers, instanties, verenigingen en individuen. Zij zijn dan weer degenen die plannen moeten ontwikkelen en uitvoeren.

Organiseer een netwerkbijeenkomst!!!

Bijvoorbeeld via het jaarlijkse evenement de "Week van het Platteland" welke de gemeente Twenterand al ondersteunt. Investeer in goede markering en breng hiermee geïnteresseerden bij elkaar. Organiseer inspirerende presentaties van enthousiaste en reeds succesvolle initiatieven. Als voorbeeld is in Bijlage VI Flyer Netwerkbijeenkomst een flyer te vinden met een programma.

Met behulp van een enquête wordt het draagvlak onder de geïnteresseerde bezoekers gepeild. Persoonlijke gegevens die worden verzameld in combinatie met een positief ingevulde vragenlijst zijn de aanknopingspunten voor een vervolgtraject.

Stimuleer initiatieven door een actieve opstelling en gebruik onafhankelijke bureaus om ondernemers te helpen bij het ontwikkelen en uitvoeren van hun plannen. Laat als gemeente zien dat je voorstander bent van nieuw ondernemerschap en initiatieven zowel regionaal als binnen de gemeente.

Voer een lobby buiten de eigen gemeente. Zoek buurgemeenten, regio en provincie op stimuleer het opzetten van netwerken.

Met de opvolging van deze adviezen is gemeente Twenterand in staat om samen met haar boeren, burgers en buitenlui het buitengebied nieuw leven in te blazen.

Bijlage I Verslag “Dag van de Stadslandbouw”

Op donderdag 8 maart vond in Almere de eerste “Dag van de Stadslandbouw” plaats. Dit landelijke congres werd georganiseerd in samenwerking met o.a. het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Wageningen Universiteit, Netwerk Platteland, het Nicis Institute en het Ontwikkelcentrum Stadslandbouw Almere. Aanleiding voor dit congres is het ontstaan van steeds meer initiatieven voor voedselproductie in de stad en stadsrandzone, dit is een erg actueel verschijnsel dat zich op steeds meer plaatsen in Nederland voordoet. Van Hall Larenstein maakte het mogelijk dat wij erbij konden zijn. Hier volgt een kort verslag van deze leerzame en vooral inspirerende dag.

Het congres bood een platform waar in breed perspectief vele aspecten gerelateerd aan, en verschillende vormen van Stadslandbouw uiteen werden gezet. Er werd ingegaan op de vraag wat de mogelijkheden zijn, waar de kansen en knelpunten liggen en hoe stadslandbouw kan inspelen op de behoeften van Nederlandse steden. Erg inspirerend waren de vele praktijkvoorbeelden, waarbij concreet wordt dat het mogelijk is.

Er was een grote verscheidenheid aan bezoekers; ondernemers, gemeentes, boeren, studenten, onderwijsinstellingen en andere direct of indirect betrokkenen waren op de dag afgekomen.

De dag werd officieel geopend door Gerard Vos, hoofdredacteur platform Duurzaam Gebouwd, gevolgd door een welkom van Mevr. Jorritsma-Lebbink, de burgemeester van Almere.

Figuur 12: Logo Dag van de Stadslandbouw

De eerste presentatie werd gegeven door Jan Ferwerda, algemeen directeur van PLUS Retail, waarbij hij een out-of-the-box kijk op stadslandbouw uiteen zette. Naast voornamelijk de promotie van de supermarktketen zelf, sprak hij over de rol van de supermarkten bij de toekomstige Stadslandbouw.

Verwacht wordt dat in 2040 80% van de bevolking in steden zal wonen, dit is nu respectievelijk 55% wereldwijd en 65% in Nederland. Volgens Ferwerda zullen de supermarkten als gevolg hiervan steeds groter in omvang worden en zich uitbreiden. Verder verteld hij over de duurzame initiatieven waarmee de keten begonnen is; zij verkopen bijvoorbeeld enkel nog fair-trade bananen en avocado's. Tevens heeft de keten sinds kort een streekproductenlijn, "Gijs" genaamd. Hiermee wil Plus niet enkel tijdelijk een niche invullen, het doel is dat de streekproducten een dominante, permanente plek krijgen in de schappen. Bij streekproducten van de Plus moet men denken aan producten afkomstig van boeren uit het landelijk gebied, niet perse uit de regio waar de betreffende supermarkt is gevestigd. Goed initiatief om de verkoop van agrarische producten, zonder tussenkomst van een groothandel, te stimuleren.

Hierna volgde een erg inspirerende speech van Wayne Roberts, Canadese auteur en wereldwijd befaamd als voedselstrategie analist, met name bekend van de "Toronto Food Policy Council". Zijn verhaal was toegespitst op "De rol van Stadslandbouw binnen een stedelijke duurzaamheid- en voedselstrategie."

Aan de hand van een presentatie met vele foto's, vertelde hij over allerlei manieren die mogelijk zijn om landbouw te bedrijven in de stad, ook als je geen tuin hebt. Zoals op daken van scholen, ziekenhuizen, kassen in wolkenkrabbers, op dakterrassen en balkons. Leuk, dat hij zijn verhaal ondersteunde met een lange reeks van praktijkvoorbeelden op groot scherm, dit geeft mensen gelijk een beeld van de praktijk, waardoor het tastbaarder voor hen wordt.

De resterende dag waren er een drietal praktijk- en inspiratiesessies, waarbij je driemaal uit een reeks presentaties een sessie uitkoos om bij te wonen:

Figuur 13: Moestuinbakken op het dak

Wij kozen als eerste voor een sessie met als thema: "Groenbeheer en groene gebiedsontwikkeling aan de stadsrand: Duurzame oplossingen voor de Gemeente en een nieuw verdienmodel voor de agrarische ondernemer."

Hierbij kwamen twee voorbeelden aan bod. Als eerste een goed werkend praktijkvoorbeeld waarbij de agrariër een veelzijdige ondernemer is geworden. In dit voorbeeld stond de samenwerking tussen de Gemeente Eindhoven en Carlos Faes, eigenaar van Philips fruittuin, centraal.

Een mooi voorbeeld van multifunctionele bedrijfsvoering, naast de fruitboomgaard en gerelateerde activiteiten is er een winkel, een pannenkoekenrestaurant en een informatiecentrum. De synergie tussen beide partijen blijkt duidelijk uit het volgende; Het informatiecentrum is van de Gemeente en zo genereren de eigenaar en de Gemeente wederzijds bezoekers voor elkaar.

Zie www.philipsfruittuin.nl

Het tweede deel van deze sessie ging over het concept: “Pure Hubs”. Spreekster was Marjon Krol van ZLTO (Zuidelijke L&T Organisatie)

Het concept “Pure Hubs” heeft als doel de stad en platteland opnieuw met elkaar te verbinden om zo vitale, economische relaties te creëren tussen producenten in het buitengebied en de consumenten in steden en dorpen. *PURE is de afkorting voor ‘Pioneers in Urban-Rural Entrepreneurship’ (Pioniers in stedelijk-landelijk- Ondernemerschap) en Hubs staat voor knooppunten, ontmoetingsplekken voor ondernemers en hun klanten.*

Na het nuttigen van een overheerlijk lunch met streekproducten gingen wij door naar een tweede ronde inspiratie-sessies.

De tweede sessie die wij hebben bijgewoond had als thema: “Bewonersparticipatie / Alternatief Groenbeheer Openbare Ruimte” in de Gemeente Groningen. Mooi voorbeeld waarbij niet de burger, maar de Gemeente het initiatief neemt. Laurens Stiekema, coördinator groenparticipatie bij de Gemeente Groningen, heeft zich erg ingezet om dit concept in de praktijk op te starten. In de groenstructuurvisie Groningen, “Groene pepers”, is geconcludeerd dat de Gemeente de burgers meer wou betrekken in de breedste zin van het woord. Denk aan educatie, sociale cohesie, duurzaamheid en de betrokkenheid van de inwoners bij de openbare ruimte. Naast de bestaande EHS wilde de Gemeente een groene nevenstructuur in de stad. Zoals geveltuintjes, boomspiegels, groenbeheer, eetbare stad, buurtmoestuin, omvorming beplanting en buurtboomgaard. Het betrekken van de inwoners bij het groenbeheer van openbare ruimte is door Laurens Stiekema succesvol opgezet. Allereerst heeft hij de bewoners over het concept bereikt via flyers, huis-aan-huis bladen, wijk overleggen etc. Als er interesse was in een wijk voor bijvoorbeeld een buurtmoestuin, en aan een aantal voorwaarden werd voldaan, kon het project van start gaan. Zo moeten minimaal 70% van de omwonenden meedoen, anders is er niet genoeg draagvlak of heeft het een tegengestelde werking op gebied van sociale cohesie. Twee bewoners van een flatgebouw vertelde aanstekelijk over de buurtmoestuin die dit voorjaar zal worden gerealiseerd en benadrukte het enthousiasme en versterkt burenccontact wat er nu al in de wijk heerst sinds het besluit om de buurtmoestuin op te zetten.

De laatste inspiratie-sessie betrof een uitgebreid verhaal over de ecologische wijk Lanxmeer in Culemborg. Ook een mooi voorbeeld van de samenwerking tussen de Gemeente en burger. De aanleiding was het creëren van een integrale ecologische wijk, met als randvoorwaarde dat de Stadslandbouw kan floreren, met als middelpunt de stadsboerderij (www.caetshage.org) De bewoners zijn vanaf het begin van het proces bij de ontwikkeling en beheer van de wijk betrokken geweest. De eerste woningen werden eind 1999 opgeleverd. Het doel was een integrale ecologische

wijk te creëren gericht op continuïteit, dit omhelst in de praktijk de volgende aspecten; Cultuurhistorie, eetbaar landschap, mobiliteit, integraal waterbeheer, energievoorziening, duurzaam bouwen en communicatie en kennisoverdracht. Het ontwerp van de wijk is gericht op de betrokkenheid van en initiatieven vanuit de samenleving, waarbij vijf functies het uitgangspunt zouden zijn: Wonen, werken, recreëren, educatie en voedsel produceren. Deze weer verdeeld over een viertal zones: Landbouw, openbaar groen, erven en proeftuin.

Conclusie

Uit deze dag kwam vooral naar voren dat het kansen schept als de samenleving meer bij de landbouw wordt betrokken. Als mensen het land beschouwen als iets van hen, zullen zij meer betrokken zijn en er beter voor zorgen. Een simpel voorbeeld: Als men zelf de appels heeft geoogst in bijv. Philips fruittuin, zullen zij het als 'hun' appels zien en er anders mee omgaan. Tevens biedt dit mogelijkheden om particuliere investeerders aan te trekken, als de betrokkenheid van de samenleving is versterkt. Om in eerste instantie veel mensen te trekken is het starten van een "Proeftuin" erg geschikt, dit is erg laagdrempelig.

Uit de verschillen sessies kwam ook wel naar voren dat gemeenten in Nederland momenteel veel grond in eigendom hebben. Die kochten zij in het verleden van boeren om er in de toekomst nieuwe (vinex) wijken te bouwen. Nu de bouwwereld redelijk stil ligt, hebben de gemeenten steeds meer grond beschikbaar voor andere doeleinden. Dit zou een kans kunnen zijn voor 'stadsgerichte landbouw' om meer ruimte te krijgen. In elk geval is het handig om te weten dat er de komende jaren in toenemende mate braakliggende terreinen zullen ontstaan. Gemeenten zullen zich wellicht eerder aangesproken voelen als je zulke terreinen wilt omvormen tot moestuin, boomgaard, bostuin of akker.

Een erg 'vruchtbare' dag, waarin veel informatie op ons afkwam. Duidelijk is geworden dat er ontzettend veel initiatieven zijn en de Stadslandbouw groeiend is.

Bijlage II Volledige SWOT-analyse Etin

Ruimte: woon & werk omgeving	
Sterkten	Zwakten
- Relatief hoog eigen woningbezit - De woningvoorraad is de afgelopen vijf jaar relatief flink toegenomen - Elke hoofdkern in de gemeente beschikt nog over zijn eigen basisvoorzieningen - Mooie woonomgeving / 'quality of life' - Diverse natuurgebieden van grote waarde binnen gemeentegrenzen - Rijk verenigingsleven - 3 stations in gemeente - Meerderheid bedrijventerreinen van relatief goede kwaliteit + relatief lage grondprijzen	- Perifere ligging in Nederland - Hier en daar versnipperd ruimtelijk beleid; het totaaloverzicht ontbreekt; structuurvisie moet hier verandering in brengen - Gemiddeld inkomen huishoudens relatief laag - Weinig aantrekkingskracht op mensen 'van buitenaf'
Kansen	Bedreigingen
- Intensiever benutten vaarwegen, met name het Overijsselskanaal (zowel beroepsvaart als recreatieve vaart) - Relatief goedkope woningvoorraad biedt kansen voor starters (bv. jonge gezinnen) - Aanleg van randwegen rond kernen geeft lokale bereikbaarheid en doorstroming belangrijke impuls - Bevorderen van (nieuw) ondernemerschap; Twenterand als kraamkamer voor (nieuwe) bedrijvigheid	- Sociale cohesie 'noaberschap' staat onder druk - Vergrijzing maakt aanpassing van woningaanbod noodzakelijk (aanleunwoningen, begeleid wonen) - Heroverweging voorzieningenaanbod kritisch tegen het licht houden. Zorgen voor goede spreiding - Natura 2000 verhindert mogelijk aanleg infrastructuur en bedrijventerreinen

Economische structuur & dynamiek	
Sterkten	Zwakten
- Traditionele sectoren bouwnijverheid, landbouw en industrie sterk vertegenwoordigd - Binnen industrie vooral meubelindustrie en metaalproductenindustrie sterk aanwezig	- Dienstverlening relatief zwak vertegenwoordigd - Industrie is vooral arbeidsintensief van aard.
Kansen	Bedreigingen
- Noodzaak tot modernisering productiestructuur / samenstelling werkgelegenheid; hoge toegevoegde waarde zit vooral in dienstverlening en kennisintensieve industrie - Innovatie product of proces zorgt voor versterking concurrentiepositie - Creëren nieuwe producten en diensten - Zorg is groeisector, ook richting de toekomst - Toepassing van 'Het Nieuwe Werken' (thuiswerken, 'videoconferencing') om geografische afstand te overbruggen. - Schaalvergroting in agrarische sector; - Samenwerking tussen sectoren en tussen bedrijven.	- Werkgelegenheid in agrarische sector staat al jaren onder druk (vooral landelijk) - De overblijvende agrarische bedrijven moeten voldoende ruimte hebben / krijgen om economisch rendabel te kunnen ondernemen. - Ver(der)gaande outsourcing / offshoring van (arbeidsintensieve) productieactiviteiten. Resultaat: alleen kop en staart bedrijven blijven over in Nederland

Arbeidsmarkt & onderwijs	
Sterkten	Zwakten
- Relatief jonge bevolking (hoge groene druk) - Lage werkloosheid - Twenterand beschikt over relatief veel goede vaklui - Goede arbeidsmoraal: 'de handen uit de mouwen steken'	- Beroepsbevolking is relatief laag opgeleid - Relatief lage arbeidsparticipatie van vrouwen - Relatief veel 'gewichtkinderen' op basisschool [leerlingen met (potentiële) leerachterstand] - Sociale problemen: hoog alcoholgebruik onder jongeren - Hoogste jeugdwerkloosheid van Overijssel 18%)
Kansen	Bedreigingen
- Verder uitdragen toepassen van de werkwijze die BOVO toepast (verbeteren van aansluiting onderwijs ↔ arbeidsmarkt) - Verhogen van de arbeidsdeelname door doelgroepenbeleid (vooral beleidstaak op landelijk niveau) - Investeren in en behouden van jongeren	- Spanning relatief lage opleidingsniveau enerzijds en vereisten kenniseconomie (upgrading opleidingsniveau) anderzijds - Negatief migratiesaldo: uitgaande stroom is groter dan inkomende stroom - Braindrain: wegtrekken van hoger opgeleiden - Ook Twenterand krijgt te maken met vergrijzing

Samenwerking & organisatie	
Sterkten	Zwakten
- In alle kernen een actieve ondernemersvereniging - Regulier overleg tussen gemeente en bedrijfsleven - Gemeente beschikt over twee beleidsmedewerkers Economische Zaken die ook bedrijfscontactfunctionaris zijn	- Weinig samenwerking tussen de ondernemersverenigingen onderling - Kernen hebben nog allemaal een eigen ondernemersvereniging.
Kansen	Bedreigingen
- Aanboren nieuwe markten door meer samenwerking bedrijven - Betere belangenbehartiging door meer samenwerking ondernemersverenigingen	- Feitelijk is de fusie van de gemeente Den Ham en Vriezenveen al lang een feit, maar onderhuids / in de praktijk is nog niet altijd sprake van een duidelijk 'wijgevoel'

Toerisme & recreatie	
Sterkten	Zwakten
- Intensieve samenwerking reeds aanwezig - Toeristische waardering is relatief hoog - Den Ham: gezellig dorpshart trekt veel toeristen	- Inkomsten (bestedingen van toeristen) en werkgelegenheid in T&R blijven achter - Beperkt toeristischrecreatief product - Ondernemers benutten kansen onvoldoende
Kansen	Bedreigingen
- Uitdaging: vergroten van bestedingen - Integrale benadering van toerisme & recreatie op niveau van hele gemeente is vereist - Goede bestemmingen vinden voor VAB's - Aanleg jachthaven kan impuls betekenen voor watersport en toeristischrecreatieve sector - (verdere) ontwikkeling Den Ham als kern voor verblijfstoerisme en dagrecreatie - Vriezenveen: clustering van winkels en accommodaties noodzakelijk; - Vaststellen en uitdragen van onderscheidend vermogen	- Te weinig ruimte om te ondernemen betekent rem op ontwikkeling; conflicterende ruimteclaims met landbouw en natuur. - Concurrentie uit buurgemeenten en andere toeristische regio's in Nederland is groot

Bijlage III Volledige PESTOC-analyse

Nr	PESTOC groep	Actor
1	Sociaal	Chr. Jeugdvereniging 'Psalm 119:9'
2	Sociaal	Gereformeerde Jeugdcentrale Den Ham
3	Sociaal	Gereformeerde Jeugdraad Vroomshoop
4	Sociaal	Gereformeerde Werkgroep Open Jeugdwerk Den Ham
5	Sociaal	Jeugdraad Baptistengemeente Westerhaar-Vriezenveensewijk
6	Sociaal	Jeugdraad Geref. Kerk Westerhaar-Vriezenveensewijk
7	Sociaal	Jeugdraad Nederlands-Hervormde kerk Vroomshoop
8	Sociaal	Jongereninloop TORCH
9	Sociaal	Stichting Jongerenwerk Den Ham
10	Sociaal	Stichting Reflection
11	Sociaal	Stichting Welzijn Twenterand
12	Sociaal	TGJ
13	Sociaal	Jeugdvakantiespelen Westerhaar-Vriezenveensewijk
14	Sociaal	Stichting Peuterspeelzalen Twenterand
15	Sociaal	Gastouderbureau West-Twente, afd. Twenterand
16	Sociaal	Stichting Prot. Chr. Kinderdagverblijf 'Dukkie' en Buitenschoolse Opvang 'De Regenboog'
17	Sociaal	Stichting De Klup Twente
18	Sociaal	Kinderopvang De Cirkel
19	Sociaal	Stichting Scouting Vriezenveen Admiraal Kruysgroep
20	Sociaal	Vereniging Scouting Azoelen Den Ham-Vroomshoop
21	Sociaal	Speeltuinvereniging Ons Domein
1	Techniek	Landwinkel Buterhoeve Vriezenveen
2	Techniek	Johanneshoeve Landwinkel
3	Techniek	Twentse hooilanden
4	Techniek	Volkstuindersvereniging "Vriezenveen"
5	Techniek	Blauwe bessenkwekerij De Greffenhoeve
6	Techniek	Pratensis
7	Techniek	LTO-Noord afd. Twenterand
8	Techniek	Kruidentuin Herman Jansen Park
9	Techniek	IVN Kruiden- en Bijbeltuin
10	Techniek	Franckly
11	Techniek	Van Twentse grond

Bijlage IV Verslag bedrijfsbezoek Greftenhoeve

Op vrijdag 20 april is een bezoek gebracht aan de blauwe bessenkwekerij de Greftenhoeve in Vriezenveen. Er is gesproken met Johanneke Vrielink. Samen met haar man leidt ze een kwekerij, produceert en verkoopt streekproducten en hebben een gelegenheid om koffie/thee aan te bieden. Om al het werk gedaan te krijgen maken zij veel gebruik van (jonge) seizoenswerkers. De keuze om juist dit bedrijf te bezoeken lag met name aan de uitstraling en de wijze waarop zij hun personeel informeren via hun website. Doel van het gesprek was om de diepere achtergrond bij het ontstaan van dit bedrijf en hun werkwijze te doorgronden.

Geschiedenis

De familie Vrielink (zie foto) heeft altijd een kleinschalig melkvee bedrijf gerund. De schoonvader van Johanna verdiende eerder ook al bij naast het werk op zijn eigen boerderij. De kleinschaligheid bleef en ook de volgende generatie zocht extra inkomsten. Zij kozen eerst om geiten te houden en zelf

yoghurt te produceren. Later verlegden zij de neveninkomsten naar het kweken van blauwe bessen. Omdat het moeilijk is om te investeren in meerdere bedrijfstakken werd duidelijk dat het verstandig was om te kiezen voor één activiteit. De keuze is gevallen op de kwekerij. De oppervlakte van de kwekerij groeide van 2 naar 10 hectare. Een volwaardige blauwe bessenkwekerij was geboren.

Figuur 14: De familie Vrielink

Huidige situatie

Tegenwoordig worden de meeste bessen (ca. 8 ha) geleverd aan de fruitveiling. De andere 2 ha zijn voor eigen gebruik. De bessen worden gebruikt in eigen producten en verkocht via de winkel. Ook kunnen bezoekers zelf bessen plukken. Per jaar vinden zo'n 8 tot 9.000 mensen de weg naar de Greftenhoeve. Niet alleen voor het plukken of kopen van producten. Er is ook een gelegenheid om koffie/thee te nuttigen. Eventueel kan een klein feestje worden gegeven in een gezellig ingerichte oude schuur. De kweek van de veilingbessen is zeer arbeidsintensief. Grofweg bestaat dit uit snoeien van de struiken en het plukproces. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van scholieren. Maar er is ook een samenwerkingsverband met Meesterwerk. Een organisatie die mensen met diverse problemen helpt bij hun terugkeer in het reguliere arbeidsproces. Zij helpen samen met een aantal ervaren scholieren met het snoeien. Er is een overeenkomst waarbij geldt dat Meesterwerk na een geleverde prestatie een bedrag krijgt uitgekeerd. In eerste instantie zijn zij verantwoordelijk voor de inzet en begeleiding van hun werknemers, ongeveer twee á drie per week. De controle op kwaliteit en dus vaak ook de directe begeleiding gebeurt door Gerard, de man van Johanneke. In het plukseizoen

schrijven ongeveer 300 scholieren tussen de 13 en ca. 17 jaar zich in om bessen te komen plukken. Zij worden per kilo betaald en er geldt een minimum aantal kilo's dat per dag geplukt moet worden. Het minimum verschilt per leeftijd. Voor de verdere verwerking van de bessen worden meer ervaren scholieren ingezet die zichzelf hebben geprofileerd door hun inzet en vaardigheden. Aangezien het pluk werk zeer weersafhankelijk is (het moet droog zijn) en de plukker vaak tot zo'n 15 kilometer moet fietsen, wordt via internet meegedeeld wat de stand van zaken is. Hierdoor wordt geprobeerd om te voorkomen dat plukkers voor niets naar de kwekerij komen. Er wordt veel aan gedaan om de plukkers het zoveel mogelijk naar hun zin te maken. Zoals een prettige werksfeer en goede voorzieningen. Als tegenprestatie wordt wel verwacht dat er stevig wordt doorgewerkt. Voor plukkers die meer dan 150 kilo hebben geplukt wordt aan het einde van het seizoen een feest georganiseerd.

Toekomst

De familie is op dit moment tevreden over de huidige situatie. Natuurlijk streven ze naar een betere opbrengst maar ze vinden het in eerste instantie belangrijk dat ze op deze manier kunnen blijven leven. Johanneke zou het leuk vinden om de koffie/thee schenkerij beter te benutten voor feestjes. Dan hebben ze wel een vergunning nodig om alcohol te mogen schenken. De aanloop van fietsers kan verbeterd worden indien ze worden opgenomen in het netwerk van fietsknooppunten.

Gemeente

Bij de oprichting en bedrijfsvoering is er nooit meer contact met de gemeente geweest dan noodzakelijk. Door de zelfredzaamheid is er nooit een behoefte geweest om ondersteuning te zoeken bij de gemeente. Er is wel sporadisch contact met medewerkers betreft recreatie. Er zijn ideeën geopperd maar actie vanuit de gemeente is er tot nu toe niet geweest. Hierdoor wekt de gemeente de schijn dat zij wel graag willen maar te weinig doen.

Op de vraag of de gemeente nog wat kan doen aan de ontwikkeling van het platteland door middel van Streektuinen, was het antwoord tweeledig. Natuurlijk kunnen andere Streektuininitiatieven concurrerend werken. De afstand en type activiteiten zijn daarbij bepalend. Aan de andere kant kunnen andere initiatieven ook versterkend werken voor hun bedrijf.

Conclusie

Een verhelderend gesprek waarbij een prachtig voorbeeld is getoond van omzetting van een melkveebedrijf naar een kwekerij. Bestaand kapitaal in de vorm van bestaande gebouwen, erf en gronden werd van functie veranderd. Er is een grote werkgelegenheid ontstaan voor vakantie-medewerkers en enkele cliënten uit de sociale werkvoorziening. Streekproducten worden geproduceerd en gepromoot en zij vormen een recreatieve voorziening voor zowel de bezoekers als bewoners van de streek.

Bijlage V Enquêteformulier

Enquête Streektuinen

Geachte mijnheer, mevrouw,

Door uw bezoek aan deze voorlichting toont u al uw interesse in dit vernieuwende concept. Graag zouden wij graag meer gedetailleerd van u horen waar uw interesses liggen. Wij vragen u daarom om deze tweedelige vragenlijst in te vullen. Het zal ca. 5 minuten van uw tijd in beslag nemen om beide lijsten te beantwoorden.

Wij vragen u om Vragenlijst A nu, voor de voorlichtingen in te vullen. Na afloop kunt u Vragenlijst B invullen en uiteindelijk inleveren bij.....

Indien u het op prijs stelt kunt u deze lijst anoniem invullen. Indien u wel uw persoonlijke gegevens verstrekt kunt u in de toekomst benaderd worden voor verdere vragen of om mee te denken aan de uitwerking van plannen.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking. Wij wensen u een verrassende en interessante dag toe.

Namens de gemeente Twenterand,

.....

Persoonlijke gegevens:

Naam:	
Bedrijf/vereniging:	
Plaats:	
Email:	
Telefoon:	

Vragenlijst A

Indien het van toepassing is kunt u gerust meerdere antwoorden aankruisen.

1 Tot welke leeftijdsklasse behoort u?

- ☐ 18 - 30 jaar
- ☐ 30 - 45 jaar
- ☐ 45 - 65 jaar
- ☐ 65 +

2 Welk type werk heeft u?

- ☐ Werkloos
- ☐ Loondienst fulltime
- ☐ Loondienst parttime
- ☐ Ondernemer/eigenaar van een bedrijf

3 In welke branche werkt u?

- ☐ Productie van voedsel
- ☐ Verwerking/verkoop van voedsel
- ☐ Zorg/onderwijs
- ☐ Horeca
- ☐ Anders:.....

4 Uw interesse voor het platteland komt voort uit uw

- ☐ Achtergrond/jeugd
- ☐ Werk
- ☐ Groene/ biologische levenswijze
- ☐ Hobby
- ☐ Anders:.....

5 Uw bezoek aan deze bijeenkomst is gerelateerd aan uw

- ☐ Werk/bedrijf
- ☐ Vereniging/stichting/hobby
- ☐ Persoonlijke interesse

Bent u al bekend met het concept Streektuinen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Een beetje

Hartelijk dank voor uw tijd. Veel plezier op de bijeenkomst!

Vragenlijst B

Indien het van toepassing is kunt gerust meerdere antwoorden aankruisen.

1 Welke voorlichting vond u het meest interessant?

- ☐ Voorlichting A.....
- ☐ Voorlichting B.....
- ☐ Voorlichting C.....
- ☐ Enz.

Ziet u Streektuinen als een mogelijkheid om bij te dragen aan de problematiek in het buitengebied van Twenterand?

- ☐ Ja, het kan een positieve bijdrage leveren aan een deel van de problematiek
- ☐ Nee, ik zie nergens mogelijkheden
- ☐ Ik ben nog niet overtuigd van de mogelijkheden

Ziet u mogelijkheden binnen het concept Streektuinen waar u belang bij heeft?

- ☐ Ja, absoluut
- ☐ Nee, absoluut niet
- ☐ Ik zie zeker mogelijkheden maar ben nog sceptisch

Op welk topografisch gebied zou de ontwikkeling van Streektuinenprojecten zich moeten richten?

- ☐ Gemeente Twenterand
- ☐ Regionaal (Twenterand en aangrenzende gemeenten)
- ☐ Streek (Twente)
- ☐ Provincie (Overijssel)
- ☐ Oost- Nederland
- ☐ Nederland
- ☐ Europa

Welke rol zou de gemeente Twenterand moeten hebben bij de verdere ontwikkeling van Streektuinen?

- ☐ Geen
- ☐ Subsidieverstrekker
- ☐ Lobbyist
- ☐ Actieve projectbegeleider
- ☐ Opdrachtgever voor een onafhankelijke projectbegeleider
- ☐ Anders:.....

Nogmaals hartelijk dank voor uw medewerking en wellicht tot ziens. Good goan!!!

Bijlage VI Flyer Netwerkbijeenkomst

Netwerk- en Informatie bijeenkomst Streektuinen in Twenterand

09.30: Welkom

Door: xxxx

10.00: Streektuinen; een out-of-the-box kijk op Stadslandbouw!

Door: xxxx

- Wat zijn Streektuinen?
- Biedt het kansen of is het niet meer dan een hype?
- Hoe ziet de voedselvoorziening van de Nederlandse inwoner er over 20 jaar uit?

10.30: Keynote speech: De rol van Streektuinen binnen een regionale duurzaamheid- en voedselstrategie.

Door: xxxx

- Waarom zijn Streektuinen interessant voor het buitengebied, de kernen en haar bewoners?
- Wat is de rol/taak van de gemeente bij Streektuin-initiatieven?
- Hoe passen Streektuinen in een gemeentelijke voedselstrategie?

Pauze: Koffie- en theepauze op de informatiemarkt.

11.00: Eerste inspiratiesessie:

- Thema: Kinderopvang of Zorg op de boerderij: nieuw ondernemersperspectief.
- Thema: Praktijkvoorbeeld catering: alternatieve afzet- en inkoopkanalen voor streekproducten: welke mogelijkheden zijn er?
- Thema: Streektuinen en gemeentelijk beleid: kansen en randvoorwaarden.
- Thema: Streektuinen als stimulans voor sociale cohesie.
- Thema: Streektuinen als stimulans voor lokale economie.
- Thema: Financierings- en verdienmodellen voor Streektuin-initiatieven.

12.30: Lunchbuffet: lokale producenten bieden op de Streekmarkt hun producten aan.

14.00: Tweede inspiratiesessie:

- Thema: De relatie tussen Streektuinen, duurzame energie en lokale kringlopen.
- Thema: De rol van een projectontwikkelaar bij Streektuin-initiatieven:
- Thema: Gezondheid en educatie op de boerderij.
- Thema: Relatie Streektuinen en (beroeps)onderwijs.

Pauze: Thee- en koffiepauze op de informatiemarkt

16.30: Een ondernemer aan het woord: Streektuin-initiatieven: onderneem het maar!

Door: xxxx, oprichter/eigenaar van: xxxx

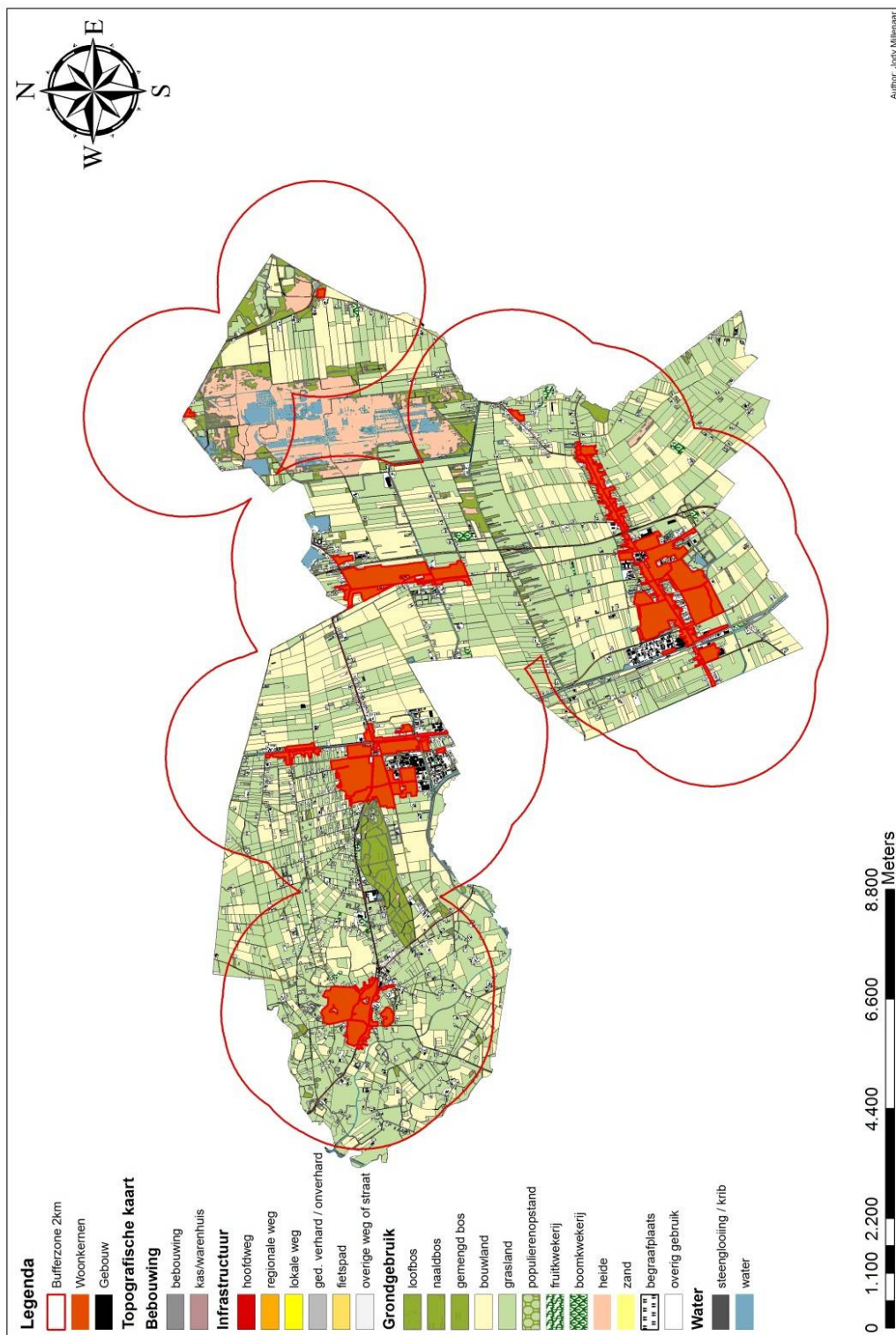
- Welke kansen biedt Stadslandbouw voor ondernemers? Wat zijn de valkuilen?
- Waaraan moet een goed businessmodel voldoen?
- Welke knelpunten liggen ondernemers in de weg?

17.00 Afsluiting door de dagvoorzitter

Aansluitend: Borrel op de informatiemarkt

Bijlage VII Zoekgebiedenkaart

Zoekgebied Streektuinen

Geraadpleegde bronnen

Algemeen

- Hopster, G. (2012), presentatie Twenterand, Pratensis.
- ETIN Adviseurs, (2010), Sociaal-economische visie Gemeente Twenterand.
- Twijnstra Gudde, Buro Oost (2011), Structuurvisie Twenterand
- Ontwikkelingsvisie LOG's Twenterand
- Landschapsonwikkelingsplan Noordoost Twente en Twenterand.
- Amer Adviseurs, Grontmij, (2007), Plattelandsvisie Gemeente Dalfsen
- De Munnick, A. (2011), Stadslandbouw en duurzame gebiedsontwikkeling.

Streekproducten

- ETIN Adviseurs, (2010) Sociaal-economische visie Gemeente Twenterand.
- www.huissevenaer.com
- www.greftenhoeve.nl
- www.liemerstrots.nl
- www.streekmarkttwente.nl

Multifunctionele streektuinen

- www.zorgboerderijdekoningshoeve.nl
- www.zorgboerderij-meulenhorst.nl.
- www.zandeinde.nl
- www.zorgboerderij-greenvalley.nl
- www.zorgboerderij-de-eschrand.nl
- www.debuytenhof.nl
- www.dedoarpstun.nl

CSA

- Otters, J. (2008), Scriptie CSA in Nederland
- www.oosterwaarde.nl
- www.hetderdeerf.nl/birkenhof.html
- www.aardvlo.nl
- www.denieuweronde.nl
- www.zonnewind.be